

AMERSFOORT EN OMSTREKEN

Uitgave van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Amersfoort en Omstreken
Jaargang 10 september 2001 Nummer 3
JUBILEUMNUMMER

Historisch huizenonderzoek in Nederland

Verslag van de lezing door drs. C. van der Wiel op 21 maart 2001

Toen de ouders van spreker vele jaren geleden een huis kochten op de Koornmarkt in Delft, kregen zij bij deze koop en heel pak oude koopakten, die teruggingen tot 1820.

Zoiets is natuurlijk een mooi begin van een onderzoek naar de historie van huizen.

De heer Van der Wiel spitste zijn onderzoek vooral toe op Delft en Leiden. Zo liet hij een kaart zien waarop de kiezers waren ingetekend. Het kiesrecht was vroeger voorbehouden aan mensen die een bepaalde welvaart bezaten, zodat men op een dergelijke kaart kan zien waar de rijkere mensen in een stad woonden. Als je hiernaast een kaart legt waarop is aangegeven waar tijdens een epidemie de cholera heerste, is duidelijk te zien, dat cholera vooral voorkwam in de wijken waar de armen woonden.

Er was een tijd dat zij, die zich dat konden permitteren, aan de buitenrand van een stad gingen wonen. Later kwamen zij hier vaak op terug. De Waardgracht in Leiden, waar uitsluitend (zeer) arme mensen woonden, werd gedempt en de meeste huizen werden gesloopt. Later kwam men hier op terug en werd de straat weer open gegraven en werden de huizen, voor zover ze er nog stonden, opgeknapt.

Interessant is het te zien hoe de huizenprijzen zich in de loop der tijd ontwikkelden.

Een huis op de Waardgracht kostte circa 1660 1075 gulden. Toen ten gevolge van het instorten van de textielindustrie Leiden snel armer werd, daalde de prijs sterk. In de periode 1801-1812 daalde de prijs tot 49 gulden; in 1812 zelfs tot 27 gulden. Later ging de prijs weer omhoog tot bijvoorbeeld 992 gulden in 1900.

Een veel gestelde vraag is hoe oud een bepaald huis is. In het algemeen is dat een moeilijk te beantwoorden vraag. Een bestaand huis werd in de loop der tijd vaak drastisch veranderd. Soms werd een huis vrijwel geheel afgebroken en opnieuw opgebouwd bijvoorbeeld van steen terwijl het vroeger van hout was geweest. Er werd een verdieping opgebouwd, een woonhuis werd winkel of omgekeerd enz.

Spreker ging nader in op het huis aan de Koornmarkt in Delft waar hij ook zijn lezing mee was begonnen. Hij wees op het feit dat oude kaarten in veel gevallen niet erg betrouwbaar waren. Toen het kadaster werd ingesteld, werd dat natuurlijk veel beter.

Het is grappig om de advertentie te lezen waarin een huis te koop wordt aangeboden en die te vergelijken met een advertentie van bijvoorbeeld tien jaar later waarin datzelfde huis wordt aangeboden. Hierin ziet men dan vaak wat er aan een huis is verbouwd.

De gebruikte materialen geven ook aanwijzingen over de ouderdom van een huis. Zo werden er tot vroeg in de 17e eeuw veel eiken balken gebruikt. Later werd overgegaan op het veel goedkopere grenen uit Scandinavië.

Spreker besloot zijn lezing met een overzicht van bekende Nederlanders die in vroeger tijd in het huis aan de Koornmarkt hadden gewoond.

Voor een boekje dat de heer Van der Wiel over zijn studie heeft geschreven, dat door hem te koop werd aangeboden, was een redelijke belangstelling.

De bevolkingsontwikkeling in de provincie Utrecht In de jaren 1500- 1850

Verslag van de lezing door dr. R.J.N. Rommes op 19 april 2001

Bronnen voor het onderzoek naar de bevolkingsontwikkeling zijn:

- Bevolkingsschattingen, gebaseerd op volkstellingen, DTB-boeken, belastinglijsten (onder andere huis- en haardstedengeld en familiegeld) en na 1850 het bevolkingsregister.
- Migratie. Gegevens hierover kunnen gehaald worden uit kerkelijke lidmatenregisters, akten van indemniteit, (stedelijke) burgerinschrijvingen en incidenteel een vreemdelingenlijst of -register. Spreker toonde een staafdiagram waaruit bleek dat het inwonersaantal in de periode 1630-1795 verdubbelde maar na die tijd weer afnam.

Vooraf in het oosten van de provincie nam het inwonersaantal toe terwijl het westen een afname te zien gaf. In de periode 1500-1850 nam het aantal inwoners toe van 50.000 tot 150.000.

Het is echter heel moeilijk om aan gegevens te komen van de tijd v66r 1795. De bevolkingsontwikkeling wordt natuurlijk sterk beïnvloed door de economie.

Zo was bijvoorbeeld tabak een zeer belangrijke inkomensbron. De tabak werd naar Amsterdam verscheept vanwaar het werd verkocht aan Scandinavië. Toen Amsterdam belasting ging heffen op de tabak, probeerde Amersfoort rechtstreeks aan Scandinavië te leveren. Amsterdam enterde echter met oorlogsschepen elk schip dat via de Eemmond de Zuiderzee op wilde varen en bracht het schip op naar Amsterdam.

Later werd de tabaksindustrie voor een groot deel verdrongen door de fabricage van bombazijn, terwijl in het westen hennep, kaas en turf belangrijke bronnen van inkomsten vormden.

Maar uiteraard waren het vooral geboorten en sterfgevallen die het inwonersaantal bepaalden. Het aantal geboorten was vrij constant te weten 35 à 36 per 1000 inwoners; het sterftecijfer werd echter sterk beïnvloed door epidemieën. Een berucht jaar is 1636 waarin de pest een gigantische stijging van het aantal sterfgevallen veroorzaakte. Zo stierven in de stad Utrecht 4000 personen door de pest.

Omstreeks 1670 verdween de pest uit Europa met uitzondering van Duitsland en Frankrijk waar nog een enkele maal een uitbarsting van pest voorkwam. In de 18e eeuw waren er echter weer veel doden ten gevolge van pokken en dysenterie. In 1848 en 1849 vielen er in de provincie Utrecht 3000 doden door een cholera-epidemie.

Spreker liet veel grafieken zien van onder andere ondertrouw en migratie. Het viel op dat er weinig personen vertrokken naar het Oosten en noorden. Voor wat betreft de instroom in Amersfoort zijn het vooral Duitsers die zich daar vestigden.

De lezing gaf een duidelijk inzicht in de bevolkingsontwikkeling in de provincie Utrecht. De toehoorders toonden zich dan ook terecht dankbaar voor het gebodene

Gebruiken en symboliek bij dood en begraven

Samenvatting van een lezing door drs. A. van der Zeyden op 21 mei 2001

De lezing werd geïllustreerd met een aantal dia's aan de hand waarvan ons een beeld werd geschetst van dood en begraven vanaf de Middeleeuwen tot heden. Men beschouwde vroeger het hele leven als een voorbereiding voor de dood. Men gebruikte dan ook vaak de spreuk 'gedenk te sterven'.

De rol van de burenen.

De acht naaste burenen waren verplicht hulp te bieden bij een sterfgeval. Rond 1805 had iedere stad of dorp een wet op de burendiensten. Wie zich onttrok aan die plicht kon op een boete rekenen. De burenen moesten o.a. de buurt vertellen wie er was overleden. 'Ik maak bekend, dat 't leven is ten ent'. Verder moesten ze de dode naar het graf dragen en het begrafenismaal verzorgen.

De begraafplaats en rol van de staat.

Vroeger was het gebruikelijk de dode in doeken gewikkeld te begraven. Aan het dode lichaam werd

weinig aandacht geschonken. Het lichaam was niet meer van belang, het ging om de ziel. De rijken werden in de kerk begraven en de armen rondom de kerk of in een gemeenschappelijk graf. In de 19e eeuw begon men zich zorgen te maken dat de doden ziekten zouden kunnen overbrengen. Daarom werd rond 1830 het begraven in de kerk verboden en werden de begraafplaatsen aangelegd buiten de bebouwde kom en vanaf nu kreeg iedere dode een eigen kuil. Pas in 1866 werd in de wet op de lijkbezorging het gebruik van een lijk-kist vereist. Maar in de jongste wet is die bepaling weer geschrapt. Zodoende mag er nu weer begraven worden in doeken. In 1914 wordt het eerste crematorium gebouwd in Velzen. De as van de eerste crematie werd bewaard in een gouden urn, zo beweerde één der aanwezigen. Pas rond 1950 werd de wet op de lijkbezorging aangepast en kwamen er meer crematoria. De as werd bewaard in urnen van allerlei vorm, later werden er strooivelden aangelegd en nu is het plaatsen van een urn in een speciale muur op het kerkhof in zwang.

Van burenhulp tot beroepshulp

Langzamerhand was de burenhulp niet meer verplicht en kon men gebruik maken van personen die beroepshalve die taak overnamen. Het begon met de aanspreker in een speciaal zwart kostuum. Vervolgens komt de overgang van burenhulp naar grotere gemeenschappen met als eerste de coöperatieve vereniging Dela (= draagt elkanders lasten). Dela werd opgericht in 1937. Het is de tussenvorm tussen arbeiderssolidariteit en de latere geheel professionele uitvaartverzorging.

De rouwverwerking

In de 19e eeuw komt er meer aandacht voor het verwerken van het verdriet. Dan verschijnen er bidprentjes en zelfs haarwerkjes, waarbij lokjes haar van de dode in een schilderijtje werden verwerkt. Een aantal voorbeelden zijn nog te zien in het Openluchtmuseum te Arnhem. Ook werden er foto's gemaakt van de dode op het doodsbed, de zogenaamde Post Mortem fotografie. Rond 1960 verdwijnen veel uitvaartrituelen en de nabestaanden hebben geen taak meer. Dela neemt alle zorg uit uw handen. Maar nu, rond 2000 is de slogan: 'Geef de zorg aan diegenen waar het thuishoort, namelijk de familie die het verlies moet verwerken'. Men beseft steeds meer dat de mens het verlies zonder rituelen niet goed kan verwerken. Rituelen zijn weer in.

Ereburger van Katwijk door H.P. van der Hucht

Wanneer ik zeg dat genealogie een fascinerende bezigheid is, is dat feitelijk voor de jubileumuitgave van dit afdelingsperiodiek een open deur intrappen.

Sinds een jaar of tien houd ik mij bezig met genealogie, toegespitst op de nakomelingen van mijn vader en sinds een jaar of zes met die van de gehele familie. Alles wat ik kon vinden, heb ik verzameld en geactualiseerd. Mijn werk vond in december 2000 zijn bekroning met de uitgave door Pirola van het boek: De familie van der Hucht.

Eén van de stukjes daaruit, dat mij bijzonder verraste, wil ik u niet onthouden. Het gaat over Jacob van der Hucht die op 24 november 1900 in Maassluis werd geboren en onderwijzer en publicist was te Katwijk aan Zee. Hij trouwde aldaar op 23 december 1930 met Aartje Wilhelmina Ooijevaar en overleed te Katwijk op 31 juli 1970.

Jacob beschikte over een grote belangstelling voor maatschappelijke en culturele zaken. Dit uitte zich in een grote belesenheid en kennis van muziek, politiek en zending. Zo was hij een van de eerste bezitters van een elektrische platenspeler, bestaande uit een draaitafel, een motor en een zelfgemaakt kastje. Verder schreef hij een biografie over H. Kraemer. Hoe hij het ereburgerschap van de gemeente Katwijk in de wacht sleepte is een apart verhaal.

In het begin van de jaren '60 viel het hem op, dat de traditionele klederdracht volkomen uit het straatbeeld verdwenen was. Hij ondernam vervolgens onderzoekstochten naar archieven in onder andere Amsterdam, Haarlem en Den Haag, alwaar hij reproducties maakte van foto's van in

klederdracht gestoken Katwijkse vissersvrouwen. Vervolgens kocht hij stof in en gaf kleermakers opdracht om met behulp van de fotokopieën de juiste kleding te maken. De volgende stap was vissersvrouwen te vinden die bereid waren in deze kleding te poseren en daar dia's van te maken. Deze circa 100 dia's schonk hij vervolgens aan de gemeente Katwijk. Uit erkentelijkheid voor zijn werkzaamheden om dit historisch erfgoed voor het nageslacht te bewaren, verleende de gemeente hem enige jaren later het ereburgerschap. Jacob verenigde in zijn gedrag een zeldzame eruditie met een grote bescheidenheid.

Zo wijd de wereld strekt door Alexander Groen

In het familieboek Genealogie Westerhout, 450 jaar het geslacht Westerhout uit het Graafschap Culemborg komen bijna duizend Westerhouts voor. Uit het leven van één van hen is het onderstaande opgetekend.

Op 23 juni 1823 werd te Maartensdijk geboren Cornelis Paulus Westerhout, zoon van Cornelis Westerhout en Frederica van Eijl. In 1828 verhuisde het gezin, inmiddels met vijf kinderen, naar Den Haag waar de ouders in respectievelijk 1836 en 1842 overleden. Zo belandde Cornelis Paulus 'op kamers'. Bij de volkstelling van 1845 werd hij aangetroffen in wijk P nr. 431 onder vermelding van: beroep huiswerker, protestant, ongehuwd, geboren te 's-Hage (!) 23 juni 1823.

In diezelfde tijd (volkstelling van 1850) wonen in wijk 0, Bierkade 22:

- Johanna de Koning, geboren 1813, ongehuwd, rooms-katholiek, winkelierster K 429 Lange Poten.

- Wilhelmina de Koning, geboren 1814, ongehuwd, rooms-katholiek, winkelierster.

De wijken 0 en P lagen naast elkaar en waren elk slechts van beperkte omvang. Winkelde Cornelis Paulus bij de gezusters de Koning? (branche onbekend). Het ontstaan van een relatie tussen Cornelis Paulus en Johanna de Koning moet aldus heel wel mogelijk zijn geweest. Onder deze omstandigheden zou hun zoon Jacobus de Koning alias Westerhout in oktober 1844 kunnen zijn verwekt. Jacobus werd geboren te Voorburg op 5 juli 1845 en werd, evenals zijn moeder, rooms-katholiek gedoopt.

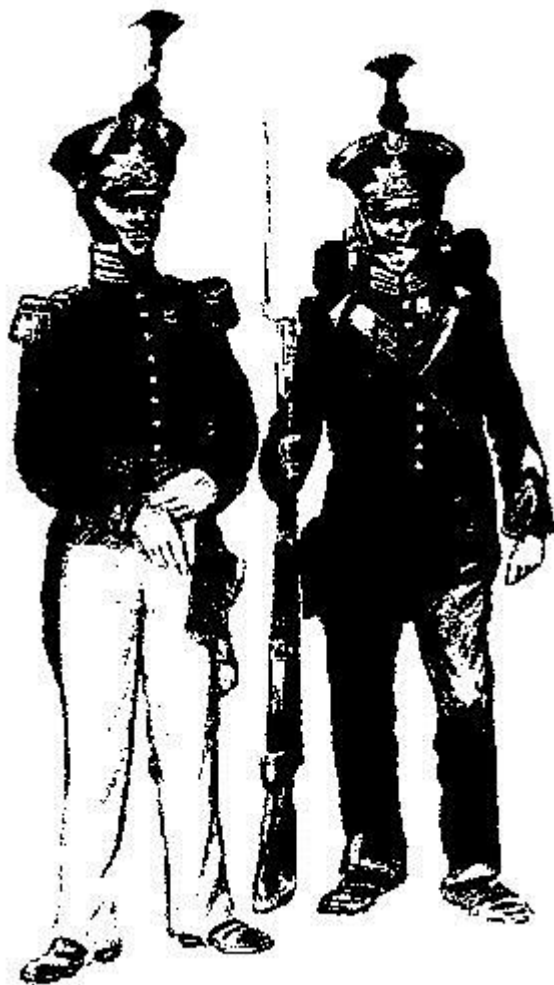
Kennelijk veroorzaakte deze geboorte bij de 22-jarige Cornelis Paulus dusdanige problemen dat hij 3 november 1846 voor zes jaar tekende als beroepsmarinier, handgeld f 30,-.

Na zijn opleiding werd hij op dinsdag 26 oktober 1847 als marinier 3e klasse aan boord geplaatst van Zijner Majesteits Schoenerbrik Ambon, een nieuw schip dat na een aantal proefreizen op 12 oktober 1848 van de rede van Hellevoetsluis het anker lichtte voor de reis naar Oost-Indië. En wat voor een schip! Voortbewogen door windkracht, afmetingen 28,50 x 8,70 m, waterverplaatsing 252 ton en bewapend met zes stukken. Op 26 oktober 1844 op 's Rijkswerf te Rotterdam op stapel gezet en op 7 augustus 1846 te water gelaten en, na te zijn afgebouwd, op 1 oktober 1846 in dienst gesteld. Het schip werd per 1 januari 1857 van de sterkte afgevoerd.

Aan boord bevonden zich vijf officieren (commandant luitenant ter zee 1e klasse P. Dibbetz) twintig onderofficieren en matrozen en een detachement mariniers bestaande uit een korporaal en vijf mariniers. De Ambon ging op 14 december 1848 voor anker in de Tafelbaai bij Kaapstad en bereikte 25 februari 1849 Soerabaja.

De in Oost-Indië gestationeerde schepen en manschappen nemen deel aan verschillende acties. Voorop bij deze acties stond het naleven van de verdragen die de Indische Vorsten met het Koninkrijk der Nederlanden hadden gesloten. Zij zouden de opperheerschappij van de Koning der Nederlanden erkennen, het klip- en strandrecht niet meer uitoefenen en zeeroverij en slavenhandel tegengaan. Deze verdragen werden door de Vorsten van Bali niet nageleefd. In dit kader landde op 29 maart 1849 een indrukwekkende krijgsmacht op de noordkust van het eiland Bali, aangevoerd door 29 oorlogsschepen en 26 gehuurde transportschepen, totaal rond 5000 man infanterie, 2000 koelies en een 3000 man sterke scheepsbemanning. Het geheel stond onder commando van de generaal-majoor A.V. Michiels, aan wie de kapitein-adjutant Jhr. Th. van Capelle als chef staf der expeditie was toegevoegd. Het werd een zware afstraffing die het Nederlandse gezag weer voor een

aantal jaren bevestigde.

Twee mariniers uit het midden van de 19e eeuw, links een kapitein en rechts een korporaal, beiden in groot-tenue.

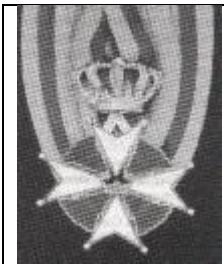
Met Zijner Majesteits Stoomoorlogsschip Hekla verliet Cornelis Paulus Westerhout op 16 juli 1853 Batavia en arriveerde in november 1853 in Nederland. Ook nu komt hij niet in het reine met de moeder van zijn inmiddels achtjarige zoon Jacobus. Het lijkt er op dat hij als een berg opziet tegen enige binding en zijn verantwoordelijkheid en vaderland opnieuw ontvlucht. Op 6 april 1854, nauwelijks vijf maanden terug, tekent hij opnieuw voor zes jaar, handgeld nu f 35,--. Hij wordt aangesteld als marinier 2e klasse. Met Zijner Majesteits Fregat 1e klasse De Ruijter vertrekt Cornelis Paulus op woensdag 15 november 1854 naar Oost-Indië waar hij op 21 maart 1855 op de rede van Batavia aankomt en geplaatst wordt op Zijner Majesteits Korvet Nehalennia.

Na het overlijden van haar broer werd Aru Baker als vorstin van Boni ingehuldigd. Zij stoorde zich in het geheel niet aan de inhoud van bestaande verdragen en gaf zelfs bevel om in de wateren van haar rijk de Nederlandse vlag omgekeerd te voeren hetgeen een openlijke belediging van het Nederlandse gezag was. Dit leidde tot een strafexpeditie tegen Boni onder opperbevel van generaal-majoor E.C.C. Stein, die de beschikking had over 113 officieren en 3188 minderen alsmede over circa 1000 Madoerese koelies. Een landingsdivisie mariniers stond onder commando van de 1e luitenant der mariniers S.A. Roos. Terwijl marineschepen een schijnaanval uitvoerden tegen het zuidelijker gelegen Tandjong Patiro ging deze landingsdivisie aan land. Hiervan is een verslag bewaard gebleven waaruit hier een stukje volgt:

De vijandelijke cavalerie, ongeveer 100 ruiters sterk, door het vuur der schepen naar Tandjong Patiro gelokt, kwam in volle vaart terug naar het werkelijke gevechtsterrein en viel de

landingsdivisie aan die werd genoodzaakt de carré-vorm aan te nemen. Versterking werd ontvangen van een peloton Infanterie met een drieponder, die eveneens de carré-vorm aannam. Men liet de ruiters tot op 50 pas naderen alvorens te vuren; de aanval werd afgeslagen waarbij 31 ruiters sneuvelen en 6 paarden werden gedood. Een hernieuwde aanval door 1000 vijanden te voet en 300 man te paard werd eveneens afgeslagen. Bij een van deze aanvallen onderscheidde zich de marinier 2e klasse C.P. Westerhout, die zijn carré niet tijdig kon bereiken en daarbuiten slaags raakte met een vijandelijke ruiter, een hoofd van hoge rang. Nadat hij het paard met een schot had gedood velde hij de ruiter met een sabelhouw. Na vijf uren strijd trok de vijand zich terug.

Uiteindelijk werd de vorstin van Boni uit haar waardigheid ontzet op 30 januari 1860. Prins Aru Palakka werd tot vorst van Boni verheven.

De onderscheiding in de Mil. Willemsorde van Koning Willem III, zoals die uitgereikt werd aan marinier 1e klasse C.P. Westerhout

Bij Koninklijk Besluit no. 69 van 22 juni 1860 werden door Koning Willem III ondermeer de volgende deelnemers aan de expeditie tegen Boni in 1859 onderscheden:

- Luitenant ter zee 2e klasse H.K. Koning, Ridder 4e klasse van de Militaire Willemsorde
- Marinier 1e klasse C.P. Westerhout, Ridder 4e klasse van de Militaire Willemsorde
- Luitenant ter zee 2e klasse P. Roodzant, Eervolle vermelding.

Het Tamboers- en Pijperkorps van de Koninklijke Marine heeft nog steeds de Boni-Marsch op het repertoire en houdt hiermede de herinnering in ere aan het aandeel van de zeemacht in de eerste en tweede Boni-expeditie.

De laatste alinea uit het Militaire Stamboek van de marinier 1e klasse Cornelis Paulus Westerhout:

Krachtens autorisatie van het Departement van Marine dato 25 September 1861, L.B. no. 33, den 30en September 1861 uit hoofde van in en voor de dienst ontstane lichaamsgebreken gepasporteerd, zijnde hem bij Zijne Majesteits Besluit van 27 dito no. 103 een Jaarlijks Pensioen toegekend van HONDERD GULDEN, ingaande den 1 en October 1861.

Dit pensioen dient te worden gezien in relatie tot de maandelijksse soldij van een marinier 1e klasse in die tijd aan boord van oorlogsschepen ad f 17,-- met vrije kleding, voeding en huisvesting.

Teruggekeerd in Nederland is de kogel door de kerk. Cornelis Paulus trouwt te Den Haag op 15 januari 1862 met Johanna de Koning; zij wettigen hun zestienjarige zoon - sindsdien Jacobus Westerhout genaamd - en het gezin gaat wonen aan de Stationsweg 53 te Den Haag. Eind goed, al goed!

Ook toen bestond reeds een zekere vorm van 'nazorg' want het gezinsinkomen was onvoldoende om van te kunnen leven. Het Departement van Marine verzoekt het Departement van Justitie of men een mogelijkheid heeft de nog maar 39 jaar oude exmarinier ergens te plaatsen. En zo verhuist het gezin op 29 augustus 1862 naar Brouwershaven waar Cornelis Paulus wordt aangesteld als rijksveldwachter 3e klasse.

Eind goed, al goed? Neen, beslist niet. Het onder de duim houden van een hele reeks, vaak dodelijke, tropische ziekten had een marinier met vijftien jaar dienst in die tijd mede te danken aan het 'medicijn jenever. In de vorm van een (extra) oorlam, zoals de scheepsjournalen regelmatig

meldden, werd jenever met ruime hand aan de equipage verstrekt.

Het is triest te moeten constateren dat een brave borst als Cornelis Paulus Westerhout zich onder gewijzigde omstandigheden niet voldoende heeft kunnen aanpassen. Binnen vier maanden werd hij van Brouwershaven overgeplaatst naar Zierikzee. Deze overplaatsing was voorzien van het volgende advies van de minister van justitie:

Verklaringen niet volledig positief, overplaatsen en onder toezicht stellen te Zierikzee. Is hij een dronkaard dan zal dit spoedig blijken zodra hij onder toezicht staat van een brigadier.

Te Zierikzee verviel Cornelis Paulus in dezelfde fout hetgeen hem kwam te staan op ontslag per 30 april 1863.

Het gezin vertrok 13 juli 1863 naar Voorburg en werd ingeschreven in 'huizinge E no 4'. Als beroep van het gezinshoofd werd vermeld 'gepensioneerd Militair der Zeemagt'. Op 57-jarige leeftijd overleed Cornelis Paulus Westerhout in Voorburg na een rusteloos leven, waarop zeker het korpsdevies van het Korps Mariniers van toepassing is: 'Qua Patet Orbis' (zo wijd de wereld strekt).

Naschrift:

- De nauwkeurigheid van feiten en daden is mogelijk dankzij de bij het Algemeen Rijksarchief te Den Haag aanwezige scheepsjournalen van oorlogsschepen, waarin dag voor dag alle bijzonderheden aan boord worden opgetekend.
- Jacobus Westerhout treedt in 1870 in dienst bij de Haagsche Tramweg Maatschappij als 'trambeambte'.
- In de manschappenkantine van de Van Braam Houckgeest Kazerne te Doorn (de Marinierskazerne) zijn schilden aangebracht met een zwarte achtergrond waarop in goud de mariniers staan vermeld die de Militaire Willemsorde hebben ontvangen. Cornelis Paulus Westerhout is de betovergrootvader van wijlen mijn echtgenote An M.C. Groen-Westerhout.

Het testament van Oudelette door Q.B.I. van der Voort

Oudelette de Magnée was de echtgenote van Jean Fachot delle Roche, destijds een roemruchte ridder. Zij stamde uit een oud riddergeslacht, dat al vele generaties het bezit had van de ridderhofstad Magnée, gelegen in het gelijknamige dorp aan het riviertje de Magne bij Luik. Zij was een kleindochter van Julette delle Roche.

Aan Jean Fachot danken alle Fassottes hun naam, die tot de oudste Waalse familienamen gerekend mag worden. In de dertiende eeuw komt de doopnaam Fachin (Faasjen) of Fachot regelmatig voor in Wallonië. Hij is afgeleid van de heiligennaam Bonifacius. Als patroniem verbasterde de roepnaam Fachot al spoedig tot Faschot en Fassotte. De echtgenote van ondergetekende draagt nog steeds die naam.

In het jaar 1434 treedt Jean Fachot delle Roche op als getuige in een notariële akte van huwelijksvoorwaarden samen met zijn neef Jean delle Roche de Beausaint. Daarin wordt hij heer van La Rochette genoemd. Hij moet toen tenminste vijftien jaar oud geweest zijn, want eerder mocht men dergelijke functies niet waarnemen. Hij moet dus geboren zijn vóór of in 1419. De akte handelt over het voorgenomen huwelijk van hun nichtje Marguerite delle Roche en Biertrand de Bertinhier, een burger van de stad Luik. Deze akte werd opgemaakt in de kapel van de kathedrale kerk van St. Lambert aldaar, waar het bruidspaar ook zou trouwen. (In de Franse revolutie werd deze kapel verwoest.)

In 1455 trad Jan van Heinsberg terug als prins-bisschop van Luik. De Franse hertog Philips van Bourgondië lanceerde Louis de Bourbon als opvolger in het bisdom, maar hij werd niet met open

armen ontvangen. Veel Luikenaren namen het niet dat een jongen van nauwelijks twintig jaar zonder priesterwijdingen op deze hoge 'zetel' geplaatst werd.

Jean delle Roche de Beausaint, vazal van de Luikse bisschop en neef van Jean Fachot delle Roche, weigerde de eed van trouw aan de nieuwe onbekwame prins-bisschop af te leggen, wat aanleiding gaf tot heftige schermutselingen.

Na de dood van hertog Philips van Bourgondië, in 1467, werd diens zoon Karel de Stoute de nieuwe beschermheer van Louis de Bourbon tot nog groter ongenoegen van de Luikse diocesanen. Karel zou de Luikenaren wel in het gareel brengen en sloeg, na St. Truiden te hebben veroverd, nog in hetzelfde jaar van zijn aantreden op 11 november het beleg voor Luik. Een jaar later werd de stad door Karels troepen geplunderd en gebrandschat.

Intussen kregen de Luikenaren steun van de graven van La Marck, ervvijanden van de Bourbons. Onze Jean Fachin of Fachot delle Roche werd kapitein in het leger van de graaf De la Marck. Een heftige strijd ontbrandde, waarbij de Bourbonse prins Louis in 1482 bij Wez, ten zuiden van Luik, sneuvelde toen hij met zijn leger een uitval deed naar de belegeraars van de stad. Hij werd opgevolgd door Jan van Horne. Bij een aanval op Luik, vanuit Franchimont, sneuvelde 600 anti-Bourbon-strijders. Jean de Beausaint werd gevangen genomen en op 14 januari 1487 in Maastricht ter dood veroordeeld en onthoofd door soldaten van Karel de Stoute. Jean Fachot werd voor vijf jaar verbannen en verbleef die jaren waarschijnlijk in Frankrijk.

Als we weer iets over hem vernemen is hij gehuwd met Oudelette de Magnée. Zij hebben dan twee zoons en drie dochters. Ze woonden op de ridderhofstad Magnée, ook De Grote Hof genoemd, die door Jean flink is uitgebreid. Hij bekleedde voorname functies; onder andere was hij provoost (sénéchal) van het graafschap Loon en beheerder-tolgaarder van de brug van Amercœur over de Maas in Luik.

In 1511, in de nacht vóór Pinksteren, steeg Jean te paard om aan het verzoek van Oudelette te voldoen om de notaris te halen. Zij was ziek en wilde haar testament maken. Aanvankelijk weigerde Jean, maar toen hij haar slechte gezondheid bemerkte, reed hij naar Fléron waar kapelaan Léonard Degeer woonde, die met hem meeging om het testament op te stellen. Het notarisambt werd destijds, zoals bekend, dikwijls door geestelijken vervuld. Het door Oudelette en Jean gedicteerde document wordt bewaard in het Rijksarchief te Luik.

Na de dood van Oudelette in 1511 werd het testament uitgevoerd voor wat betreft haar aandeel in de goederen, want uit het document mag men concluderen dat Jean en Oudelette op huwelijkse voorwaarden waren getrouwd. Na het overlijden van Jean, waarschijnlijk kort vóór 26 april 1516, werd het testament van een cedula voorzien, waarin werd bevestigd dat alle zaken tot voldoening van de erfgenamen waren afgehandeld.

Omdat Jean Fachotte delle Roche vóór 1419 geboren moet zijn, zoals we boven zagen, moet hij dus bijna honderd jaar oud geworden zijn!

De gegevens voor dit verhaal zijn door mij en mijn echtgenote opgespoord te Luik in samenwerking met de heer L. Soumagne en pater P. Guérin SJ.

Herman Sparnaaij: 'violente straatschender en moetwillige booswigt'

door mevr. J.M.C. Sparnaay

Velen van u kennen waarschijnlijk wel het fraaie stadhuis van Gouda, waarvan de bouw begon in 1448. Aan de achterkant van dit stadhuis ziet men een grote, vierkante uitbouw met onderdoorgang. Dit grote 'balkon' is het schavot of beter gezegd, het was het schavot, want nu worden er geen boosdoeners meer terechtgesteld. Over een van de terechtgestelden gaat dit verhaal, over een neef van een directe voorvader van mij en het speelt in de eerste helft van de achttiende eeuw. Ik stel hem eerst - genealogisch - aan u voor, waarna zijn (wan)daden volgen.

Hermanus Sparnaaij is een van de negen kinderen van Hermanus Hendricksz Sparnaaij, schoenmaker, en van Petronella Adriaensdr van der Schelde. Zijn doopdatum is onbekend. Er zijn van 1710 tot 1715 (wegens pastoorwisseling en andere kerkelijke moeilijkheden) opvallend weinig doopsels geregistreerd in het doopboek van de rooms-katholieke kerk, genaamd de Tol aan de Vismarkt, waar hun overige kinderen werden gedoopt. Uit enkele testamenten van zijn ouders is echter met zekerheid bekend dat Hermanus hun zoon is, die in genoemd tijdvak moet zijn geboren. Hij huwt in Gouda op 26 april 1735 met Jacoba Berkeloo en heeft van 1743 tot 1746 een relatie met Lijsje Verhoog (ook: de Groot) alias Lijsje in de Kas. Uit zijn huwelijk worden geboren Hermanus in 1736 en Gerrit in 1738. Uit zijn relatie met Lijsje is geboren Joannes in 1743.

Uit een archiefstuk over een proces heb ik de gebeurtenissen uit een aantal jaren van zijn woelige leven als volgt chronologisch kunnen samenvatten.

In 1743 gaat hij samenwonen met Lijsje Verhoog en schaft zich in het volgende jaar in Rotterdam een wit-lavas buffel met gele mouwen aan (vermoedelijk een jas van buffel ofwel duffel). In Gouda koopt hij nog een witte gestreepte hemdrok en broek. Deze kledingstukken draagt hij bij de volgende gebeurtenissen. (Ziet u hem voor u? Hij heeft kort bruin haar.)

Op een zaterdagavond in april 1744 ontstaan er moeilijkheden, waarbij Hermanus vloekend een mes uit zijn zak haalt. Door enkele gezagsdragers wordt hij naar de gevangendoort (de Tiendewegspoort) gebracht, doch op zondagavond weer vrijgelaten, met het bevel zich aan boord te begeven. Hieruit maak ik op dat hij toen reeds varensgezel was.

De volgende dag monstert hij aan op het schip van vice-admiraal 't Hoofd. Gezien het jaar en de datum zou dit de 'Dordrecht' geweest moeten zijn. Daarna gaat hij weer naar Gouda en blijft daar circa twaalf dagen. Hij is in het bezit van een broodmes met een bruin heft.

Op 11 mei 1744, 's maandags vóór Hemelvaart, komt hij 's nachts bij de Turfmarktsbrug drie personen tegen, te weten Adolf en Aarnout Tax en een Haarlemmer van wie hij de naam niet kent. Na een tijdje krijgen zij ruzie en hierbij wordt de rok van Hermanus gescheurd. Hij trekt zijn mes en krast Adolf en die Haarlemmer in het gezicht, doch hij heeft niet gestoken, zoals hij later beweert. Aarnout Tax heeft erbij gestaan en gaat met Hermanus samen verder.

De andere dag op de Markt wordt hij door de Stedehouder geroepen, waarna hij wegloopt, bang om naar de gevangendoort gebracht te worden. Dezelfde dag helpen zijn broer en zijn neef hem op weg naar Gouderak en via Ouderkerk gaat hij twee dagen later in Rotterdam aan boord.

Met Nieuwjaar 1746 gaat hij een pruik dragen, daarvóór had hij kort bruin haar. In het najaar van 1746 is hij in huis bij Lijsje Verhoog, als deze door een gerechtsdienaar gesommeerd wordt om naar het huis van de Officier te komen. Hermanus begint te vloeken tegen de betreffende dienaar en dreigt hem met een stok het huis uit te slaan. Daarop slaat hij met de hand een ruit uit een raam en dreigt iemand een mes in zijn huid te duwen. Daarbij uit hij ook nog gemene lasterwoorden tegen de heer Officier, Burgemeester en Schepenen, doch hij kan zich later niet meer herinneren wat hij heeft gezegd.

Op woensdag 1 maart 1747 is Hermanus in de herberg De Nieuwe Rode Leeuw en is weer dronken. Al vloekende hoort hij de Stedehouder en daagt hem uit. Later beweert hij dat hij geen mes in zijn zak had, hoewel hij wel naar zijn zak had gegrepen.

Op 7 april daarna staat hij als gevangene voor het Gerecht van Gouda, 35 jaar oud, van beroep looier, nu varensgezel, doch thans "s heeren gevangene". Er worden getuigen gehoord. Omdat hij al meerdere malen voor vechten en smijten is bestraft en volgens zijn eigen 'notoire confessie voor een violente straatschender en moettwillige booswigt geboekt staat' wordt hij 'ten exempel' zeer zwaar gestraft als volgt.

· Op het schavot achter het stadhuis zal hij met een mes boven het hoofd - als teken van zijn vergrijp - worden geselsd.

- Hij zal met een mes of ander instrument worden gekerfd aan de linker koon, vanaf het oor tot aan de kin.
- Hij zal voor 25 jaar worden gevangen gezet in het tuchthuis, waar hij met zijn handen de kost moet verdienen.
- Daarna zal hij voor 25 jaar worden verbannen uit het land van Holland en WestVriesland, zonder tussentijds hier weer terug te keren, op gevaar van een zwaardere straf.
- Hij wordt veroordeeld tot voldoening van de kosten van zijn veroordeling en gevangenschap.

Dit vonnis is niet mis, maar in de eis stonden nog meer gruwelijkheden, waarvoor hij gespaard is gebleven, zoals brandmerken met het wapen van de stad en het dubbelzijdig kerven van de wang in plaats van alleen aan de linkerkant...

Het vonnis wordt ten uitvoer gebracht op 10 april 1747 op het schavot achter het stadhuis in het bijzijn van de burgemeesters Govert Suys en Cornelis Arckenboudt (en ongetwijfeld ten aanschouwe van een grote menigte volk).

In het tuchthuis gedraagt Hermanus zich kennelijk goed en op voorspraak van vrienden geeft de magistraat op 2 september 1749 toestemming om hem vrij te laten op voorwaarde dat deze vrienden hem op een schip naar Oost-Indië zullen zetten. De resterende tijd van gevangenschap wordt omgezet in verbanning.

Twee gerechtsdienaars brengen Hermanus naar Middelburg, waar ene Jan Smit hem zal overnemen. Echter, deze komt wegens ziekte niet opdagen. Zij wenden zich tot de hoofdofficier, die hem overneemt. Er volgt een officiële briefwisseling met Gouda, waarin de zaak wordt uiteengezet. Uiteindelijk vaart hij op 23 november 1749 uit als matroos Hermanus Pernaij op het schip De Vosmaar van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. In de boeken van de V.O.C. staan zijn gage en zijn uitgaven aan boord vermeld. Op 1 april 1750 is men bij Kaap de Goede Hoop en op 22 juni op de rede van Batavia (thans Jakarta).

En wat doet Hermanus? Hij voelt er niets voor om als banneling in de Oost te blijven. Op 6 juni 1751 keert hij met het schip De Bevalligheid (voor de kamer van Delft) terug, waarna hij op de 23ste juni bij notaris Adriaen Schadee in Rotterdam een machtiging verleent aan seigneur Gerrit de Graef om van de bewindhebbers van de V.O.C., kamer Zeeland te Middelburg, het bedrag aan gage te ontvangen dat hem van de heenreis nog toekomt! Hij tekent de akte met Armanus Sparnaaij. In die tijd logeert hij in de Raamstraat te Rotterdam bij Jan van der Schoot. En dat terwijl hij verbannen was uit Holland

Hermanus gaat echter toch uit Holland weg, want op 12 december 1759 tekent zijn broer Hendrik Sparnaaij te Gouda een notariële akte van cautie (borgstelling) voor Hermanus, thans wonende te Montfoort. Hij stelt zichzelf borg voor alle schulden die Hermanus mocht maken. Jammer genoeg heb ik het overlijden van Hermanus niet gevonden te Montfoort. Waar zou hij heengegaan zijn? Zijn vrouw Jacoba staat in het gaardersregister van de impost op het begraven te Gouda vermeld op 11 juli 1765 als 'vrouw van Sparnaaij', hetgeen zou impliceren dat Hermanus dan nog leeft, maar waar? Dat blijft voorsnog een boeiende vraag.

Het is beslist aan te bevelen, ook al stamt u uit een degelijke familie, om eens een register door te nemen over strafzaken en vonnissen. U ziet wat het kan opleveren. Of bent u daar bang voor?

Bronnen:

Het proces:

Crimineel Vonnisboek: Oud Rechterlijk Archief Gouda, mv. nr. 180/211

Over De Dordrecht:

ARA 1e afdeling, Archief van de Admiraliteitscolleges, inv. nr. 1137a, het Journaal van de Dordrecht. Daarin echter geen aangemonsterd volk.

De correspondentie
Middelburg/Gouda:
Gouda Oud-Archief, inv.nr. 190/40, uitgaande brieven van burgemeesteren.
De aankomstdata van De Vosmaar:
ARA 1e afdeling, archief van de V.O.C. nr.1304, scheepssoldijboek.

Veediefstal in 1710 door mevr. Bep de Beer- van Asselt
Overgenomen uit: 'Lekkerkerks verleden' door A.M.M. van der Wouden, 1959.

Toen Lekkerkerk in 1687 tot Hoge Heerlijkheid werd, hield dit in dat de Vierschaar de geenszins benijdenswaardige bevoegdheid kreeg om in het vervolg ook halsmisdaden te gaan berechten. De eerste doodvonnissen door de Vierschaar uitgesproken, da-teren van 24 februari 1711, nadat twee neutrale rechtsgeleerden waren gehoord.

Op 24 december 1710 deelde de schout Cornelis van der Hoop aan het College van Mansmannen van de Hoge Vierschaar van Lekkerkerk mede, dat hij op 20 en 21 december vier dienaren van de Landdrost naar de Loet (= buurt/wijk) had gezonden om Pieter Jans Thomisse en zijn zoon Bastiaan Pieters ingevolge opdracht van Mansmannen te arresteren.

Zij vonden de vogels gevlogen. De schout was vervolgens met de twee Mansmannen, Jan Janse de Jong en Cornelis Centen naar het woonhuis van Pieter Jans Thomisse gegaan. Hij had al diens roerende en onroerende goederen in beslag genomen en er twee dienaren bij gezet om deze te bewaken.

De voortvluchtigen werden als gebruikelijk bij edict, klokkeslag en bekendmaking opgeroepen om in hechtenis te komen. Pieter Jans Thomisse, zijn zoon Bastiaan Pieters en zijn dochter Annigje Pieters werden gearresteerd zonder dat blijkt hoe of waar.

Vader en dochter werden in de Poort in Schoonhoven opgesloten, de zoon in de gevangenis te Lekkerkerk, dus op de toren, want in het Regthuis De Groote Boer was slechts een gijzelkamer. Stijntje Jacobs, de vrouw van Pieter Jans Thomisse, en de schoonzoon van het echtpaar, Leendert Janse gehuwd met de reeds genoemde Annigje Pieters, waren voortvluchtig.

De vader werd het eerst verhoord, buiten pijn en banden van ijzer. Dit laatste was voorschrift; men mocht geen bekentenissen op de pijnbank afdwingen, wel daarna hetgeen weinig verschil maakte. De gevangene verklaarde 61 jaren oud te zijn en geboren te Bergambacht. Zijn kinderen welke daarna verhoord werden, waren Annigje Pieters 38 jaar, gehuwd met Leendert Janse, en zijn zoon Bastiaan Pieters, geboren te Lekkerkerk oud 23 jaar.

Uit het verhoor blijkt, dat de zaak aan het rollen was gebracht doordat de dochter Annigje Pieters met de zoon Bastiaan Pieters op zondag 2 november 1710 een gremelte (gevlekte) vaars aan de wetering hadden gevangen en dat deze in de namiddag thuis was geslacht. Het vlees had men in een tobbe en een mand onder hooi en hennep ver-borgen.

De volgende dag, een maandag, was Pieter Dirks, de zoon van Dirk Leenderts van der Graaf, komen informeren of zij zijn vaders vaars wellicht gezien hadden, hetgeen ontkend werd, doch in het achterhuis had hij het vlees onder het hooi en hennep gevonden. Hij was toen met Pieter Jans Thomisse, diens dochter en zoon naar de wetering gelopen, waar zij - na vader Dirk Leenderts ontmoet te hebben - de diefstal bekend hadden.

Overeengekomen werd, dat Annigje de huid van de vaars zou teruggeven plus *f* 20,- en Bastiaan had daar nog *f* 4,- bij gedaan. Op donderdag 6 november had Pieter Jans Thomisse van Dirk Leenderts een koopbriefje geëist.

Verder bleek nog, dat de dievenfamilie (samen met de schoonzoon) drie gestolen beesten had geslacht, dat zij in Gouderak een koe hadden gestolen, ter plaatse ge-slacht en het vlees met paard en wagen naar Lekkerkerk hadden gereden en voorts in 1710 zes koeienhuiden verkocht hadden aan

Lambert Pieters, waarbij de huiden van drie gestolen koeien waren, dat de vader onder Bergambacht boereneenden had gestolen en dat hij in maart 1709 een bij hem uitbestede weesjongen met een rijf (hooihark) op het hoofd had geslagen, waarna deze overleden was. De zoon Bastiaan Pieters voegt hieraan toe, dat de drie gestolen koeien eigendom van de stad Gouda waren en dat er eenden door hem in Berkou, Bergambacht, Lekkerkerk, Nieuw-Lekkerland en andere plaatsen gestolen waren die hij op de markt te Rotterdam verkocht had. Een jaar geleden had zijn zwager Leendert Janse onder Billijk bij Haastrecht een koe gestolen en te Gouda verkocht; Bastiaan had daar drie gulden van gekregen. Annetje Pieters, de dochter, verklaart dat het vlees van de gestolen koeien in Rotterdam verkocht werd. Leendert Janse, de schoonzoon, en Stijntje Jacobs, de vrouw van Pieter Jans Thomisse, waren voortvluchtig. Ze werden op 27 augustus 1711 bij verstek levenslang verbannen. Zij zullen het leger der rabauwen, welke langs de wegen zwierven, hebben aangevuld en daarbij ten onder zijn gegaan. Van hen wordt niets meer vernomen.

Op 24 februari 1711 werden Pieter Jans Thomisse en zijn zoon veroordeeld om met den koorde te worden gestraft en Annigje Pieters om met den koorde te worden gewurgd. Het vonnis werd gewezen door Cornelis Hendrikus Banen, Jan Janse de Jong, Pieter Gerrits Pak, Jan Claasse, Cornelis Centen en Dirk Wouters van der Woude en werd voltrokken op het Zandje. En zo staat er dan opgetekend:

om gebracht te worden ter plaetse alwaer men criminele justitie zal doen ende aldaer met den koorde te worden gestraft datter de dood nae volgt, dat desselfs lighaam aldaer ten spiegel en ten exempel aan de galg sal blijven hangen'.

De vrouw werd na haar dood op het rad gelegd.

Hiermee was in elk geval voldaan aan de eis: 'in het land waar justitie vigeert'.

De goederen van de veroordeelden werden verbeurd verklaard. Koper van het huis met land werd Cornelis Verkaijk; het wordt omschreven als liggende in het Barendeweer van de Ouderkerkse landscheiding tot aan de Oude wetering, groot 7 mergen. Met verschillende andere stukjes land en het huis en de grond van Leendert Janse be-droeg het totale grondbezit ongeveer vijftien mergen. Aan kosten voor de scherpreecht, materialen voor het schavot, dienaren, verteringen en dergelijke werd betaald 1680 gulden en 16 stuivers, de opbrengst was f 2133-18-6.

Uit het vorenstaande kunnen verschillende gevolgtrekkingen worden gemaakt. Aller-eerst dat het reeds in 1710 buitengewoon ongezonder was om vee uit de weide te stelen. Voorts dat de justitie snel werkte. Op 2 november 1710 was de laatste koe gestolen, op 24 februari 1711 waren de doodvonnissen uitgesproken en had de afrekening van de geconfisqueerde goederen plaatsgevonden; dus een volledige afwikkeling binnen vier maanden.

De rechtbank en de dienaren hadden het er gedurende het proces goed van genomen. Galg, rad en schavot bleken dure instrumenten te zijn geweest. Er werd gebruik ge-maakt van de Dordtse beul, daar slechts Dordrecht en Haarlem het recht hadden van een eigen beul.

Het doodgeslagen weeskind blijkt door Pieter Jans Thomisse op 10 april 1709 zelf te zijn aangegeven: 'Het lijck van het weeskint genaemt Leendert Maartens Treur, dat wij aangenomen hebben van de armmeesters van Bergambacht om die te alimenteren.

De oorzaak van het drama blijft geheel in het duister. Het huis en land had de man in 1704 voor 630 gulden gekocht van de erfgename van de schout Adryaen Schiltman. Er werd een hypotheek op genomen van 300 gulden. In januari 1708 had hij van Wig-gert Leenderts nog een kampje land aan de binnenka gekocht voor 25 gulden. Bij de executoriale verkoop werden koeien en een of meer paarden verkocht. De familie verbouwde waarschijnlijk hennep. Dit alles wijst niet op armoede.

Uit overlevering is het verhaal bekend van een boerenfamilie in de Loet, welke er de kwade gewoonte op na hield om reizigers te vermoorden, die over de boezem gezet wilden worden en van

wie men vermoedde dat zij geld bij zich hadden.

Om naar Ouderkerk te gaan, moest men de Kerkweg af en dan de Boezemkade over. Ter hoogte van het einde van de Ouderkerkse Kerkweg moest men dan over het wa-ter. Hier in de buurt zou dus de moordzuchtige boerenfamilie hebben gewoond. In de notulen van de Vierschaar zijn verschillende doodvonnissen opgetekend, doch niet van een veerman met een moordcomplex.

Pieter Jans Thomisse was een nazaat van de familie De Boo of Bode uit Lekkerkerk en Bergambacht. Mijn moeder was eveneens een nakomelinge van deze familie.

De verloren neef door mevr. Joke Renzenbrink-Singer

Op 14 december 1794 schrijft George van der Keer, woonachtig te Amsterdam, een brief aan zijn neef Johan Frederik Staasen - mijn betbetovergrootvader - te Hoorn.

Hij maakt zijn verontschuldiging dat hij niet eerder heeft geschreven, maar de tijd is erg onrustig. Hij heeft zijn winkel en woonhuis moeten verkopen omdat er geen han-del meer te drijven is: je kunt niets meer verzenden en contant geld is zeer schaars.' Hij is met zijn vrouw bij zijn moeder, die vroedvrouw is, ingetrokken. Het adres is Oostenburgergracht, het vierde huis van de Osjesbrug.

Na deze zakelijke informatie gaat hij over op een paar netelige familiekwesies. George is namelijk de zus van Johan Frederik Staasen tegen gekomen met haar zogenaamde man. Hij schrijft duidelijk 'zogenaamd', want hij gelooft niet dat ze wettig zijn getrouwd. 'Ze zeggen dan wel dat ze in Maastricht getrouwd zijn, maar wie kan dat controleren nu de Franse daar zijn'. George moet wel bekennen dat ze veel hebben meegemaakt.

'Zij is in het leger in de kraam bevallen, en het kind is in agt daagen overleden, zy is door drie doctoren geholpen, omdat daar geen vroedvrouw was; zy zegt onzaglyk veel uytgestaan te hebben in het leger, zy heeft drie daagen in een sloot gelegen zonder eten en drinken waneer een Fransche emigrant haar gesien, medegenomen en weder bij het leger gebragt heeft'.

Nu ze in Amsterdam is, blijkt ze weer in verwachting te zijn. Haar zogenaamde man, die onder Capitein Bentink dient en bij de Utrechtse Poort is gestationeerd, kan haar niet onderhouden. Hij verdient maar twee gulden per week. Het enige dat ze bezitten zijn de kleren die ze aan hebben. George stelt Johan Frederik voor dit echtpaar te on-dersteunen 'maar of het er wel an besteed zal zyn weet ik niet, dat weet U Edele best'. Het belangrijkste van de brief moet nog komen en George gaat verder. 'Waarde neef naar alle waarschijnlijkheid leeft U Edele oudste broeder Staas nog, ontstel niet'. Toen de zus van Johan Frederik in Maastricht was en de Hollanders de stad moesten verlaten, werd ze aangesproken door een Franse officier 'wiens uniform met goud be-set was'. Met tranen in zijn ogen vraagt hij of haar vader en moeder in Jever en tante in Carolinensiel nog leven. Verder vraagt hij naar de gehele familie met naam en toe-naam. Waarop zij hem vraagt, hoe het komt dat hij 'die liede zo kende'. Hij antwoord 'hij kende zy allemaal zo goed als zy, want dat hy een landsman van haar was'. Ze was zo onder de indruk 'omdat hij een groot heer scheen te wezen', dat ze hem niet durfde te vragen zyt gy myn broeder'.

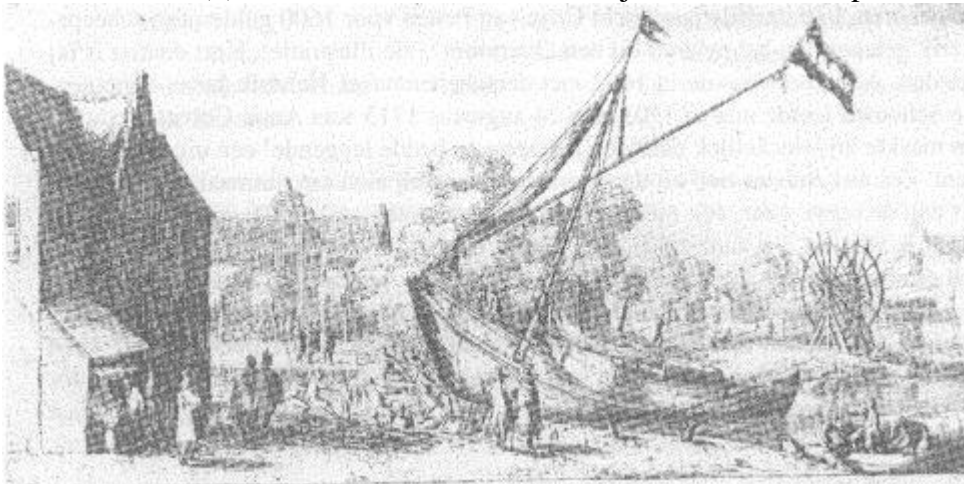
Vervolgens vraagt hij haar adres in Amsterdam om haar op te komen zoeken en te vertellen wie hij is.

Neef George beëindigt zijn brief met: 'Wat dunkt U Edele daarvan Neef my dunkt dat het U Edele broeder moet zijn geweest, te meer daar U Edele zuster zegt dat hij groot van statuur en precies op haar jongste broeder gelek als twee droppelen waater.'

Bij het onderzoek naar mijn voorouders heb ik mij er vaak over verwonderd dat in onze familie zo weinig bekend is over het voorgeslacht.

Iets te weten komen over het leven van je grootouders ... dat gaat nog wel, maar daar-na houdt de mondelinge overlevering toch wel op. Dat heeft natuurlijk zijn redenen. Ik ben er trots op om Antje Gerrits aan u te kunnen voorstellen. Niet omdat zij zo'n bijzonder leven heeft geleid, wél omdat ik haar teruggevonden heb en dat ik via deze voormoeder kennis heb kunnen maken met de tijd waarin zij leefde. Terwijl ik dit schrijf, besef ik dat ik ook haar genen in mij draag.

Antje Gerrits (1650-1713) leefde in de nadagen van de Gouden Eeuw. Ze woonde ongeveer twee kilometer buiten de Leidse Poort van Amsterdam in de buurtschap 'Aan den Overtoom'. In haar tijd was dat al een oude buurt aan het einde van de Heiligeweg (1). Sinds de achttiende eeuw is dit buurtje geleidelijk aan opgegaan in de uitbreiding van Amsterdam. Slechts één oud huis aan de huidige Sloterkade herinnert nog aan de tijd dat Antje 'Aan den Overtoom' woonde. Op Sloterkade 21 staat het gerestaureerde pandje van de voormalige herberg 'de Bonte Os', later ook bekend onder de naam 'het Aalsmeerder Veerhuis'. De herberg dateert uit 1634. Op dat punt lag een dam in het water van de Schinkel met een overtoom (2). De Schinkel was toen smaller dan in onze tijd. Aan de overzijde (3) was een plein waar de reizigers op weg naar Amsterdam uit de richting van Haarlem en Leiden (of omgekeerd) uitkeken naar het schip waarmee ze verder zouden reizen. Ze konden even uitrusten in het 'Leidse Veerhuis', opzij van het plein. Het was een drukke bedoening daar langs het water. Het buurtje aan de Overtoom was dan ook een geliefde plek om uit te gaan. Herbergen en 'vermakelijke roomtuintjes' (4) stonden hier huis aan huis. Als de Amsterdammers te voet, per schuit of met de janplezier bij het eindpunt 'de Overtoom' waren aangekomen, konden ze er genieten van: vers gebakken vis 'uit de Meer' (5), 'zoete melk met room' of, waar ze zeker niet vies van waren, een pintje smakelijk buitenbier. Aan deze genoegens herinnert nog het oude liedje 'Varen naar de Overtoom, drinken we zoete melk met room; zoete melk met brokken, kindje mag niet jokken'. Destijds was de betekenis van dit liedje minder onschuldig dan nu. Familieleden van Antje Gerrits plukten hun graantje mee van de welvaart in die tijd. Grootvader Gerrit Gerritsz Clisser (ook gespeld als Clitser en Clitsert) was eigenaar van diverse huizen in de buurtschap. Hij leverde hooi, afkomstig uit het achterland, aan de gemeente Amsterdam voor de paarden van de moddermolens (6) en ik neem daarom aan dat hij ook handelde in paardenmest.

Op de voorgrond het water van de Kostverlorenvaart met helemaal rechts het plankier van de overtoom. Het zeilschip in het midden bevindt zich in de Overtoomse vaart, met rechts daarnaast de Heiligeweg, thans Overtoom Amsterdam. Links het huis en de schuurtjes van de scheepmakerij waar Antje Gerrits, dochter van Gerrit Gerritsz Clisser heeft gewoond en gewerkt. (gravure Abraham Rademaker uit 'De Spiegel van Amsterdams Zomervreugd', 1727)

Uit de inventaris die in december 1654 na zijn overlijden is opgemaakt, blijkt dat hij pachter was van het recht op het innen van bepaalde belastingen, zoals die op het slachten (beestiaal) en de verkoop van vee (hoorngeld) en schepen (40e penning). Drie jaar na zijn overlijden onderhandelde

zijn zoon Gerrit Clitser junior - Antje's vader - met de thesauriers van de stad Amsterdam over de schuld die wijlen Gerrit Clitser aan de stad had tengevolge van niet betaalde pacht van 'de buyten bieren ende Asijn', waarbij achthonderd gulden, die hij nog tegoed had voor de levering van het hooi in mindering werd gebracht. Deze zoon Gerrit was getrouwd met Antje Cornelis Ves, een boerendochter uit 'de Buytenveldert'. Dit echt-paar had een huis met hooiberg opzij van het Bagijnepad en bezat onder andere een aantal 'maden' land in de daarachter liggende polder. Daar ligt thans het Amsterdamse Vondelpark. Daar heeft Antje Gerrits als kind gewoond. Het Bagijnepad, soms ook wel Treckerspad genoemd, lag vlak achter de herberg 'Het Hof van Holland' en kwam uit op het plein bij de overtoom. Haar vader overleed in 1659. Behalve Antje liet hij nog twee zoontjes na. Hoewel de weduwe - Antje's moeder - hertrouwde met een boerenzoon, kozen haar drie kinderen voor een andere toekomst. Zoon Gerrit werd scheepstimmerman. Hij kocht in 1685 een schuitenmakerswerf vlakbij de Weteringpoort, thans de Weteringbuurt in Amsterdam. Zijn broer Jacob werd smalschipper. Hun zuster, mijn voormoeder Antje Gerrits, trouwde met Crijn Claassen van Pet-ten, een schuitenmaker aan de Overtoom. In 1673 werd het eerste kindje geboren. Het kreeg de naam van Gerrit en werd gedoopt in het rooms-katholieke kerkje aan 'Den Buytenveldert'. Dit kind was 'gebreckelijk'. Daarover straks meer. Het echtpaar kreeg in totaal zeven kinderen, waarvan er twee jong zijn gestorven. Het laatste kind is in 1690 geboren. In datzelfde jaar kocht Crijn van Petten voor 1600 gulden een scheepsmakerij, gelegen 'op het eylandt bij den Overtoom' (zie illustratie). Kort daarna is hij overleden. Antje hertrouwde in 1692 met de schepenmaker Hendrik Jansz Schouten. Deze Schouten leefde nog in 1705. Op 24 augustus 1713 was Antje Gerrits weduwe. Toen maakte zij 'sieckelijck naer den lichaeme te bedde leggende' een uitgebreid testament. Zes weken later riep zij de notaris nog eens bij zich om, ditmaal nog zorgvuldiger dan de eerste keer, een nieuw testament op te laten maken. Daarin legde zij nadrukkelijk vast dat een aanzienlijk deel van de erfenis onverdeeld zou moeten blijven, totdat er nog maar één van haar vijf kinderen in leven zou zijn. De oudste zoon Gerrit kreeg een huisje aan de overkant, op de Heiligeweg naast de rademaker, met de inboedel en 400 gulden aan extra geld. Een andere zoon (Klaas Krijnen) hoefde geen huur te betalen voor het huis op de scheepsmakerij, onder voorwaarde dat hij voor zijn broer Gerrit zou zorgen tot aan diens dood. Waarom Antje dat nodig vond, staat in het testament:

ter consideratie dat haeren [...] oudste Zoon Gerrit Krijnen voor ende met haer Testatrice gestadigh gants trouw en ijverigh heeft gewerckt, daervoor geen ijgent-licke dienstloonen noch heeft genooten ende naardemael deselve als stom en doof sijnde hem onder vremden om te bestaen niet behoerlijck begeeven en 500 sich selven kwetsen kan; dewijl oock zij Testatrice seght haere andere kinderen, noch merckelijcke heeft medegegeven, daer tegens de voorn. haeren Zoon Gerrit Krij-nen, noch niets heeft genooten gehad'.

Antje Gerrits Clisser werd op 3 januari 1714 te ruste gelegd in een graf in de kerk van het dorp Amstelveen. Zoon Klaas bleef ongehuwd en overleed vóór december 1732. Haar 'gebreckelijcke' zoon Gerrit stierf in februari 1753. Toen was eindelijk het moment aangebroken om het onroerend bezit van de familie te scheiden. De boedel werd, inclusief een stuk land voorbij het Karnemelksgat en de scheepswerf op 'het eilandje', getaxeerd op 5000 gulden. De erfenis werd in drieën verdeeld. Erfgenamen waren Willem Krijnen van Petten, het enige nog levende kind van Antje Gerrits voor 1/3 deel en de nakomelingen van twee zusters van Willem, namelijk Maritje Swart -een kleindochter van Neeltje Krijnen van Petten - voor 1/3 deel, en Anna en Hilletje Visser gezamenlijk voor 1/3 deel. De laatste twee meisjes waren dochters van Antje Krijnen van Petten. Hilletje Visser is, zoals uit het volgende lijstje blijkt een betover-grootmoeder van Maria Smit, die grootmoeder was van mijn moeder Elisabeth Ruhe, waarvan akte.

Antje Gerrits [Clisser]	1650-1714	(begraven 3 januari)
Antje Krijnen van Petten	1685-1739	(x Pieter Visser)
Hilletje Pieters Visser	1712-1788	(x Jan van Benthem)
Anna van Benthem	1736-...	(x Vincentius Voordewind)

Johannes Voordewind	1765-1798	(x Elisabeth Doorenbosch)
Anna Voordewind	1796-1867)	(x Dirk Smit)
Maria Smit	1822-1898	(x Gerd Heinrich Ruhe)
Gerrit Ruhe	1860-1940	(x Alida Mulder)
Elisabeth A.M. Ruhe	1904-1971	(x Hermanus P.I. Sickmann)
Joke Sickmann	1932-..	

- (1) De Heiligeweg is een oude naam voor de latere Overtoomseweg, thans Overtoom te Amsterdam.
- (2) Een overtoom is een hulpmiddel om schepen over een dam te transporteren. Doorgaans wordt daarbij gebruik gemaakt van een windas. De kracht van twee man was voldoende om polderschuitjes 'over' te halen. Concurrentie tussen de steden Haarlem en Amsterdam leidde er toe dat bij de Grote Overtoom, gelegen tussen de Schinkel en de Kostverlorenvaart geen windas werd gebruikt. Er waren tien tot twaalf 'trekkers' nodig om een Leidse Kaag over de dam te trekken. Na 1705 werden alleen nog maar kleinere schepen overgehaald. In 1809 werd de overtoom vervangen door een sluis.
- (3) Nu begin Amstelveenseweg.
- (4) Uitspanningen waar je melk (en ook wel wat anders) drinken kon.
- (5) Nieuwe Meer, thans Haarlemmermeer.
- (6) Baggermolens.

Meer over de geschiedenis van de overtoom kunt u lezen in: De Overtoom en de Dubbele Buurt, historisch knooppunt van land- en waterwegen, een uitgave van Vereniging Historisch Amstelveen, 1999. Dit boek is aanwezig in de bibliotheek van de NGV te Weesp en in de bibliotheek van onze afdeling.

Johannes Uytenbogaart, stichter Remonstrantse Broederschap

door J.A. Uitenbogaart

Inleiding

In Utrecht is een straat die vernoemd is naar Johannes Uytenbogaart. De naam wordt op een tiental verschillende manieren geschreven. Wie was deze in Utrecht geboren Uytenbogaart, waar zelfs een straat naar werd genoemd? Hij blijkt in de Gouden Eeuw een zeer belangrijke rol gespeeld te hebben.

Wie was Johannes Uytenbogaart?

Op 11 februari 1557 werd in Utrecht Johannes Uytenbogaart geboren als zoon van Augustijn Petersz van den Bogaerden of Wtenbogaerden, onderkoorzanger en schoolmeester bij de canonisatie van Sint-Pieter (school voor kerkelijke leerstellingen). Zijn vader was 46 jaar oud toen Johannes geboren werd. Hij overleed in 1586. Zijn moeder heette Helena of Heylwich Hamel, geboren in Heusden. Het gezin bestond uit acht kinderen, van wie er drie jong overleden aan de pest. Beide ouders waren rooms-katholiek.

Na het eerste onderricht in de Latijnse taal van zijn vader ontvangen te hebben, bezocht Johannes op zijn tiende jaar de Hieronymusschool. Daar hij zich in de studie der rechtsgeleerdheid wilde bekwamen, werd hij door zijn vader bij de rechtsgeleerden mr. Antonius Buyser, rnr. Johan Bogaert en notaris Dirk van Buyzen in de leer geplaatst. Na een tijd in dienst geweest te zijn van een der secretarissen van graaf Jan van Nassau en omdat hem promotie bij het gerechtshof werd geweigerd, besloot hij zich op de godgeleerdheid toe te leggen. Hij volgde onder andere de prediking van de gereformeerde predikant Duifhuis in de Utrechtse Jacobikerk. Op kosten van de stad Utrecht werd hij in 1580 naar de academie in Genève gezonden om daar zijn verdere opleiding in de godgeleerdheid te ontvangen. Na zijn afstuderen keerde hij naar Utrecht terug, waar hij in 1584 predikant werd.

In 1585 trad hij in het huwelijk met Anna van den Broeck. Na haar overlijden in 1605 - hij was

twintig jaar met haar getrouwd - hertrouwde hij op 2 april 1606 met Maria le Petit Pas, weduwe van François aux Brebis uit Wesel. Zij was van aanzienlijke afkomst en woonde op de Hofsingel in Den Haag. Uit haar eerste huwelijk had zij een dochter, maar die was echter al jong overleden. Op 23 april 1640 kwam Maria le Petit Pas te overlijden en werd in de Kloosterkerk te Amsterdam begraven. Beide huwelijken bleven kinderloos.

Wegens verschil van mening met de calvinisten werd Johannes Uytenbogaart op 17 december 1588 als predikant ontslagen. Door toedoen van prins Maurits en Johan van Oldenbarneveld werd hij in maart 1590 tot predikant in Den Haag beroepen, na verschillende uitnodigingen te hebben afgeslagen. In 1591 werd hij tot hofpredikant van prins Maurits benoemd. Als predikant was hij weldra door zijn grote welsprekendheid en zijn beminnelijk karakter bij allen geliefd. Hij predikte zowel in het Hollands als in het Frans. In 1599 vergezelde hij prins Maurits in het leger, nadat hij tot veldpredikant was benoemd. Zo was hij ook getuige van de Slag bij Nieuwpoort in 1600.

Er waren in de Nederlandse Hervormde Kerk sedert 1572 twee partijen. De streng calvinisten stonden lijnrecht tegenover hen die in dit opzicht van de rechtzinnige kerkleer afweken. Uytenbogaart had zich geschaard aan de zijde der vrijzinnigen.

Het onderschrift bij dit portret luidt:

*Gy Christen Cicero, gij tweede Guldemondt,
Dien 't kerk- en staetkrakkeel in ballingschap versondt,
Weleer soo lief en waerd, wat hadt gij quaedts bedreven?
'K heb, riept gij, Gode 'tsijn den Staeten 't'umn' gegeven,
Om vreê gestreden, maer de twist nam d' overhandt:
Dies leed ik om de kerk en met het vaderlandt*

In die dagen van spanning werd hij door Van Oldenbarneveld betrokken in allerlei zaken die hen later tot misdaad zijn aangerekend. Hen werd verweten dat zij een verstandhouding met Spanje en met de Jezuïeten onderhielden. Op aanraden van zijn vrienden, als-mede van Louise de Coligny - de vrouw van Willem van Oranje - nam Uytenbogaart de wijk naar de Zuidelijke Nederlanden. Hij vestigde zich in Antwerpen. Onder zijn beleid kwamen ballingen te Antwerpen in een vergadering bijeen, waarin de grondslagen der Remonstrantse Broederschap werden vastgelegd. Op 30 september 1619 werd de Remonstrantse Broederschap gesticht. Intussen was Uytenbogaart door de Haagse kerkeraad eervol ontslagen, maar door de Provinciale Synode van Delft, onverhoord, veroordeeld en afgezet. Dit kerkelijk vonnis had in 1619 een politiek staartje. Na een rechtzitting in mei 1629 werd Uytenbogaart voor altijd verbannen en zijn goederen werden verbeurd verklaard.

Toen het Twaalfjarig Bestand in 1621 ten einde liep en de Spaanse Nederlanden dus weer vijandelijk gebied werden, wilde hij niet in Antwerpen blijven wonen en vertrok naar Parijs. Hij vestigde zich later in Rouan. Gedurende zijn ballingschap heeft Uytenbogaart veel geschreven, onder andere brieven aan zijn vrouw. Herhaaldelijk werd hij verzocht om tot de roomse kerk over te gaan, dat hij onvoorwaardelijk afsloeg. Hij verbleef in Rouan tot aan de dood van prins Maurits in 1625. Daar hij erg naar Den Haag verlangde, schreef hij een brief aan Frederik Hendrik, de zoon

Mijn moeder was Cornelia Stassen. Zij had gewoond in Hillegom. In 1908 verhuisden we naar Nijkerk, waar vader bekend is geworden als schilder, historicus en genealoog. Onze familie stamt uit Didam, waar Peter Kracht in 1650 schout van de heerlijkheid Didam was.

Toen ik groter werd, vroeg ik al gauw aan mijn vader: 'Pa, waar komt opa Stassen vandaan?' Het antwoord luidde: 'Weet ik niet'. Hij wist later alleen dat hij uit Oude-Tonge kwam. Pa's antwoord bleef: 'Weet ik niet'.

In mijn jeugd had moeder een broer in Hillegom wonen. Deze had een grote bloembollenzaak. Hij had een paar zoons, die in de zaak meewerkten en hij werkte ook in veel andere landen. Op zekere dag ging zijn zoon Johan met de auto naar Wenen, waar ook een kantoor was.

In het Rijndal zag hij een bord: 'Wijnhandel Stassen'. Als bollenjongen zal hij misschien eerst gedacht hebben: 'Ik wat flessen wijn en hij wat bollen', maar na de begroeting ging het al gauw over de vraag: 'Zouden we familie zijn?' 'Daar weet ik niet veel van, maar ik heb een neef in de buurt van Keulen, die weet er meer van'. En door dit gesprek kreeg hij het adres van de neef.

Mijn vader heeft veel met die neef gecorrespondeerd. Hij ontving onder andere een stamboom van de Stassens uit Tsjecho-Slowakije van 1300 af. In die stamboom stond in 1812 de door ons gezochte Stassen. Hij moest opkomen voor de tocht van Napoleon naar Rusland, maar dook onder. In Duitsland verdween hij, maar in Zeeland in Oude-Tonge kwam hij later weer boven water. In 1953 werd in verband met de Watersnoodramp een 1e luitenant van het Nederlandse Rode Kruis met circa 40 helpers naar Oude-Tonge gezonden. Dat was de schrijver van dit artikel, de heer Johannes W. Kragt, genoemd naar zijn opa Johannes Wilhelmus Stassen. De kleinzoon van de kleinzoon wist toen wie de opa van de opa was.

Catharina Mulder alias Kaat Mossel door J. van Baardewijk

'Een bekende naam', hoorde ik iemand zeggen. Maar waarom was Kaat Mossel nu zo bekend? Sommigen kennen haar misschien min of meer uit de vaderlandse geschiedenis (1). Wie, zoals ik, op de lagere school een onderwijzer trof die spannend over haar kon vertellen, zal haar nooit meer vergeten. En, hier nadert de climax, wie van mijn klasgenoten kon mij nazeggen: 'Kaat Mossel, dat is mijn voormoeder'? Ze keken me ongelovig aan, maar mijn vader had het mij zelf verteld. Hij had het wel niet zwart op wit maar ik hoefde er niet aan te twijfelen: wij zijn nakomelingen van Kaat Mossel!

Toen mijn interesse voor de genealogie begon te groeien wilde ik toch wel graag een bevestiging zien. Een bezoek aan het Gemeente Archief Rotterdam bleek te volstaan. Catharina Mulder werd geboren te Rotterdam op 25 maart 1723 als dochter van Willem Jansz. Mulder en Caetje Wouters van de Wapen. Op 1 juni 1745 trouwde zij met Pieter van Wijngaarden. Na diens overlijden, in 1764, trad zij in het huwelijk met Leendert de Lange. Zij overleed te Rotterdam op 29 juni 1798. Uit haar eerste huwelijk werden negen kinderen geboren, onder wie dochter Trijntje. Deze is één van de voormoeders van mijn grootmoeder Johanna Wareman. Kaat Mossel, zoals zij werd genoemd, leefde in de tijd van de patriotten en prinsgezinden. Zij was vurig prinsgezin en heeft door haar optreden geschiedenis gemaakt. Haar woning lag in een Rotterdamse volksbuurt Agter 't Klooster. Ze was dan ook een echt volkstype. Toch bekleedde zij een officieel stadsambt namelijk dat van 'keurvrouw der mosselen'.

Blijkbaar was Kaat niet op haar mondje gevallen en ze liet op haar manier duidelijk merken aan welke kant zij stond. Bij haar tegenstanders, de patriotten of 'de kezen', stond ze bekend als één van de ergste van het zogenaamde 'oranjevee'. De eerste september 1784 werd ze gearresteerd in opdracht van de Staten van Holland naar aanleiding van een demonstratie van het 'oranjevee' tegen de patriottische vrijkorporisten. Daarbij werden niet alleen oranjeliederen gezongen maar ook scheldwoorden gebruikt. Kaat Mossel werd beschuldigd van 'oproerige en rustversturende misdrijven', zoals 'het schreeuwen van hoezee, Oranje boven en dergelijke soort van luidruchtigheden'. Zo kwam Kaat in de kelder van het Rotterdamse stadhuis terecht, waar zij achter de tralies werd gezet. Zij werd voor de Schepenbank van Rotterdam gedaagd, waar de eis werd gesteld: brandmerken, geselen en tien jaar tuchthuisstraf. Door tussenkomst van advocaat mr. Willem Bilderdijk werd zij echter vrijgesproken. Dat betekende niet dat zij ook werd vrijgelaten, want de openbare aanklager ging in hoger beroep bij het Hof van Holland te 's-Gravenhage. En zo werd Catharina Mulder overgebracht naar de Gevangendoor te Den Haag. Het proces tegen haar was nog niet ten einde toen zij, na de intocht van de Pruisen, in vrijheid werd gesteld. Dat gebeurde op 27 september 1787. Zij heeft dus een periode van ruim drie jaar in 'voorlopige hechtenis' doorgebracht. Een schadevergoeding van 3240 gulden en 90 cent kon dat onrecht niet ongedaan maken.

1) Er is veel over Kaat Mossel geschreven, maar niet alles lijkt betrouwbaar. Haar vijanden schreven schimpschriften en tekenden spotprenten voorzien van insinuerende onderschriften. In het Rotterdamsche Jaarboekje van 1890 schrijft G. van Rijn een uitvoerig artikel over haar, gesteund door veel officiële stukken. Van Rijn was secretaris van de gemeentebibliotheek.

Een vorstelijke zoogbroeder Friedrich Wilhelm Schenck door J.C.Francken

Mijn moeder, Adolphina Susanna Julie (Dolly) van Gelder, vertelde mij dat zij vernoemd was naar haar twee grootmoeders. De grootmoeder van moederszijde was Adolphina Johanna Jeannette de Lyon (1858-1922), echtgenote van Johan Pieter Marie van Hengel (1840-1927) (1).

De andere grootmoeder heette Susanna Julie Schenck (1854-1917), gehuwd met Tedericus van Gelder (1839-1918) (2).

Op de foto staan deze laatsten met hun zoon Gerard en hun kleindochters: mijn moeder Dolly en haar zusje Henriëtte Susanna Julie (tante Julie), later getrouwd met Jacob Jozef (Joop) Blok (1).

		
	<i>Juliet Elisabeth In 't Veld, geboren te Benkoelen 9 febr.1926</i>	<i>Frederik Schenck, geboren te Doornik 12 september 1820</i>

Oma Schenck was op 29 mei 1854 te Padang geboren. Haar ouders waren Frederick Schenck en Juliet Elisabeth In 't Veld.

Frederik Schenck kwam in februari 1842 uit Doornik aan in Nederlands-Indië en werd daar aangesteld als klerk bij de assistent-resident van Soemedang (Preanger Regentschappen). In 1845

werd hij ter beschikking gesteld van de Gouverneur van Sumatra's Westkust te Padang. In 1846 volgde de aanstelling tot kommissie op het gouverneursbureau en vervolgens zijn benoeming tot Secretaris van de Wees- en Boedelkamer te Padang.

Daar ontmoette hij zijn latere echtgenote Juliet Elisabeth In 't Veld, dochter van Jacobus Jacob In 't Veld en Maria Barthélemy (2). Zij trouwden op 1 augustus 1846 en kregen drie kinderen, onder wie bovengenoemde Susanna Julie. Na achtereenvolgens controleur (1855) en assistent-resident (1859) te zijn geweest werd hij bij Indisch Besluit van 14 juli 1870 Resident van Ternate met een salaris van f 1000,- per maand. Bij Indisch Besluit van 3 oktober 1876 werd hij eervol uit 's lands dienst ontslagen en vervolgens gepensioneerd.

Zijn geboorteakte (12 september 1820) kreeg ik van de Administration Communale de Tournay (Doornik). De aangifte werd gedaan door zijn vader 'Frédérique Guillaume Schenck, agé de quarante ans, né à la Haye', waarin als naam van de 28-jarige moeder wordt vermeld: Elisabeth Marie Bayer. Frederik werd ingeschreven onder de naam Frédéric.

Bij nader onderzoek bleek de genealogie Schenck gepubliceerd te zijn in het Nederlands Patriciaat jrg. 28 (1938). De eerste vijf generaties van het uit Württemberg afkomstige geslacht Schenck worden daar in de vorm van een stamreeks gegeven.

Stamvader van generatie V, Johan Jacob Schenck, was opperhoutvester van het Huis van Oranje-Nassau te Siegen. Zijn zoon Friedrich Carl Schenck, geboren op 29 maart 1741 te Württemberg, vestigde zich in Nederland. Hij werd ritmeester in Hollandschen dienst en stalmeester van prins Willem V. Zijn huwelijk met Cornelia Petronella van Bruynenburg, geboren te Goor 21 juli 1750, werd op 17 april 1769 ingezegend in de Nederduits Hervormde kerk te Scheveningen.

In de kerkelijke registers van 's-Gravenhage trof ik deze doopinschrijving aan van Friedrich Wilhelm Schenck. (hier dus niet verfranst 1). De officiële getuige, de 'Erfprins van Orangen' Willem Frederik - de latere koning Willem I - kon niet zelf aanwezig zijn, want hij was toen pas twee jaar oud. Friedrichs moeder Elisabeth Marie Bayer, die op 25 februari 1772 haar eerste zoon Johan Jacob had gekregen, viel later in datzelfde jaar de eer te beurt de 'zoogmoeder' te worden van de jonge erfprins Willem Frederik (Nederlands Patriciaat)

Friedrich W. Schenck, 'zoogbroeder' van de latere koning Willem I, en zijn drie broers werden officier. Hij kwam in dienst als vaandrig op 12 november 1792, diende bij het 'corps troepen van Hunne Hoog-Moogenden voor de colonie in Demerarij'. In 1794 nam hij deel aan de strijd tegen het Franse leger van Pichegru, dat enige tijd het zuiden van Nederland onveilig maakte.

Bevelhebbers van het Hollandse leger waren de Erfprins en generaal Van Duyn. Friedrich ging over naar de mariniers van Westerloo, nam in 1795 'demissie' en vertrok naar Engeland. In 1799 werd hij daar door generaal Dupont 'gechargeert met het werven voor de Hollandse Brigade'. Hij keerde in december 1813 terug als 1e luitenant van het 2e Battalion Oranje Ligoen en werd op 30 maart 1814 als 2e luitenant geplaatst bij het 8e Battalion Infanterie van Lignie. In zijn stamboekinschrijving van 16 juni 1814 staat dat hij toen al getrouwd was.

Deze inschrijving eindigt met: 'Beoordeling over het zedelijk gedrag en de zielsvermogens van den 2e luitenant Schenck. Hij is van zeer goed zedelijk gedrag, in het vuur is er geen beter officier, hij bezit al de activiteiten en de ambitie die een officier moet hebben en verdiend waarlijk wel avancement'.

Die kreeg hij ook. Hij werd gepensioneerd als 'Kapitein en Plaatsmajoor' te Doornik, waar hij op 3 december 1834 overleed.

Genealogische gegevens in mijn publicaties in Gens Nostra (GN) en De Indische Navorscher (INDNAV):

- (1) Het geslacht van Hengel uit Leiden, GN XLIX, 1994, pag. 101,
- (2) Van Gelder uit Dokkum, INDNAV 6, 1993, pag.165;
- (3) Juliet Elisabeth In 't Veld, INDNAV 2, 1989, pag.62.

De smokkelaar uit Woldendorp

door H. Bousema

Hier volgt het droevige verhaal over de dood van mijn moeders grootvader Jan Beekhuis. Hij stierf door verdrinking in de nacht van 27 op 28 januari 1873 op de Eems. In onze familie circuleerde het verhaal dat deze overgrootvader van mij was verdronken bij het smokkelen. Dat verhaal interesseerde mij en daarom ging ik op onderzoek uit. Ik hoopte dat het familieverhaal een grond van waarheid zou bevatten, maar dat het zo uitvoering zou worden vermeld in de kranten van die tijd had ik nooit kunnen hopen noch vermoeden. Na drie dagen onderzoek in het Rijks- en Stadsarchief te Groningen kon ik deze zeldzame gegevens toevoegen aan het familieboek. Genealogische gegevens: Jan Beekhuis geboren 11 januari 1843 te Woldendorp, getrouwd 20 mei 1868 te Termunten met Geerdina Landman. Verdronken 28 januari 1873. Beroep: boerenknecht, slachter en arbeider. Zoon van Hindrik Adolfs Beekhuis en Sijke Jans Holthuis.

De rechtbankuitspraak van 1882

Ik vond een uitspraak van de rechtbank van 19 juni 1882, naar aanleiding van een verzoek van de weduwe Geerdina Landman om een officiële doodverklaring van haar man. Ze heeft die nodig omdat ze wil hertrouwen. Twee getuigen melden dan dat ze omtrent acht à negen jaar geleden het aangespoelde lichaam van Jan Beekhuis hebben herkend.

De overlijdensakte van april 1873

In het archief van de gemeente Bierum vond ik bij de aangiftes van overlijden het volgende bericht.

Acte no 15. In het jaar duizend achthonderd drie en zeventig, den negentienden der maand April, zijn voor ons Burgemeester Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente Bierum, Arrondissement Appingedam, Provincie Groningen, verschenen Hendrik Klinkhamer, oud 58 jaren, van beroep bode, wonende te Bierum en Garbrand Meter, oud 45 jaren, van beroep herbergier, wonende te Bierum, welke ons hebben verklaard, dat op den achttienden der maand April, des jaars duizend achthonderd drie en zeventig, des avonds te zeven uur, binnen deze gemeente, en wel bij den zeedijk, is gevonden een lijk, oud omstreeks dertig jaren, van het mannelijk geslacht, zijnde de verdere renseignementen den aangevers onbekend. Van welke aangifte en verklaring deze akte dadelijk is opgemaakt, die na voorlezing door de aangevers en ons is geteekend; was getekend: H. Klinkhamer, G. Meter, H. Bleeker.

Daarna ben ik naar het Stadsarchief te Groningen gegaan en heb inzage gevraagd van de kranten van april 1873. Er bestonden in die tijd twee kranten, namelijk: De Provinciale Groninger Courant en de Groninger Courant. Al gauw vond ik het volgende bericht.

Groninger Courant van 28 april 1873

Bierum, 25 april. Voor een paar dagen is alhier aan den dijk bij Hoogwatum aangespoeld het lijk van een man van oogenschijnlijk 30 jaren in eenigszins ontbindenden toestand. Op last van den burgemeester is het daar ter plaatse begraven. Naar men verneemt moet de man van Woldendorp zijn en een van die smokkelaars wezen, die zich, in Januarij reeds, bij nacht op de Eems in eene boot hebben gewaagd en van welke, zooals de couranten toen gemeld hebben, twee zijn omgekomen. Het lijk was slechts van ééne laars voorzien en één laars moet toenmaals opgevischt zijn en te Woldendorp worden bewaard. Nagenoeg een vierendeel jaars heeft dan dat lijk in zee omgezwakt.

Naar aanleiding van de verwijzing naar januari ging ik in de kranten van januari 1873 verder zoeken, maar hoe ik ook zocht, er was in beide kranten niets te vinden. Toen maar in de eerste twee weken van februari gekeken. Eerst in de grootste krant De Provinciale Groninger Courant. Niets te vinden. Daarna verder met de Groninger Courant.

Een geluk bij een ongeluk

Op de microfilm begon ik per ongeluk op 4 februari 1873 te zoeken. Daar stond een artikeltje met verwijzing naar een bericht van 2 februari. Indien ik direct op 2 februari had gezocht, dan had ik het verhaal van 4 februari nooit gevonden. Zo zie je maar weer.

Hier volgen dan de twee krantenberichten.

Groninger Courant, Zondag 2 Februarij 1873

Termunten 30 Januarij. Dat smokkelaars hunne zeer gewaagde en soms hoogst gevaarlijke ondernemingen menigmaal duur, ja wel eens met opoffering van hun eigen leven moeten bekopen is dezer dagen weer op eene treffende wijze gebleken. Op den avond van den 26sten dezer waagden zich nl. vier arbeiders uit Woldendorp en een man uit Oost-Friesland in een klein bootje om in den daaropvolgenden nacht een aanzienlijke hoeveelheid voorloop van brandewijn ons land binnen te smokkelen. De reis ging evenwel niet voorspoedig; tot tweemaal toe sloeg het ranke vaartuig om, dat zij telkens met moeite weer oprigten, 't geen ze wegens de geringe diepte van den Dollard op sommige plaatsen wel konden doen. Door dit oponthoud verliep echter het water voor ze den vasten wal hadden bereikt. Nu was goede raad duur; er schoot niets over dan op eigene redding bedacht te zijn en, met hunne vracht beladen, door het slijk te waden om op die wijze den Dollards- of liever den Reiderwolderpoldersdijk te bereiken, waarvan ze, naar hunne meening, niet ver meer verwijderd konden zijn. Aan slechts twee hunner gelukte het echter na veel inspanning op vasten wal te komen; de beide anderen verdwaalden of bleven in 't slijk vastzitten en kwamen alzoo aan een treurig einde. De vijfde persoon, de Oostfries, zich niet zoo goed op het onzekere slijk durvende wagen, bleef in de boot tot den daaropvolgenden Dinsdagmorgen, toen hij op den dijk door drie personen werd opgemerkt, die hem, vuil en doornat, in halfbewusteloozen toestand aan wal hielpen, waar hij vervolgens bij een hunner liefderijk werd verzorgd, zoodat hij gisteren de terugreis naar zijne woonplaats te voet heeft kunnen aannemen. De boot was inmiddels weggedreven.

Men heeft later, toen het ongeluk bekend werd, wel onderzoek naar de vermisten gedaan, maar van slechts één de plaats gevonden, waar deze vastgezeten heeft, doch zich ook nog schijnt losgemaakt te hebben, zoodat hij vermoedelijk door uitputting van krachten niet meer kunnende, verdronken en met de ebbe is weggedreven.

Groninger Courant, Dinsdag 4 Februari 1873

Termunten. Tot uitbreiding en rectificatie van het berigt over het droevige uiteinde van een paar smokkelaars, voorkomende in 't vorig nummer van dit blad, diene het volgende:

Tegen de avond van Zondag den 26sten Januarij j.l. begaven J. Beekhuis, A. Schudde, K. v.d. Laan en F. Zandman zich gezamenlijk in het bootje van zekeren Evert uit Oost Friesland om met laatstgenoemden als schipper 82 kroes voorloop van brandewijn ons land binnen te smokkelen. Het bootje was echter te klein om vijf volwassen personen en zulk eene hoeveelheid gedestilleerd behoorlijk te kunnen dragen; bij iedere slingerende beweging schepte het water, zoodat het eindelijk zonk. Gelukkig geschiedde dit op eene plaats, waar de Dollard geene aanmerkelijke diepte heeft, zoodat de bemanning, ofschoon met het grootste gedeelte van hun ligchaam in het water staande, toch gelegenheid had het water weer uit de boot te scheppen om daarna de gevaarlijke reis te vervolgen. Al spoedig daarna zonk de boot echter opnieuw, ditmaal boven een riet of geul, waar te veel water stond om den grond met hunne voeten te bereiken. Uit vrees voor verdrinken hielden zij zich met hunne handen aan weerszijden van de boot vast en moesten zich stroomafwaarts laten zakken, tot ze eindelijk op een minder diepe plaats kwamen, waar de boot vast raakte. Dit geschiedde omstreeks 1 uur na middernacht.

Ofschoon niet ver meer van het punt, waar ze dachten te landen op het oogenblik dat de stroom hen in zijne magt kreeg, waren ze nu zo ver weggedreven, dat niemand met juistheid kon opgeven, waar ze zich bevonden. Later bleek, dat dit punt naar gissing omstreeks anderhalf uur van den Reiderwolderpolderdijk verwijderd is.

Daar de vorst hunne natte kleederen deed bevrozen, besloot de een na de ander met hunne vracht door het slijk te waden om zoo den vasten wal te bereiken. Schudde ging het eerst dien gevaarlijken togt in den duisteren nacht ondernemen, daarna Zandman, die aanvankelijk het spoor van zijnen makker volgde, tot hij kwam bij een dikken keisteen, die in den Dollard ligt op de grenzen van Nederland en Pruissen. Hieraan bemerkte hij, dat ze beide een geheel verkeerde rigting hadden genomen; hij keert dus terug, doch bukt zich op dien terugweg gedurig naar beneden om zich in de duisternis goed te overtuigen, op welke wijze de voetstappen in het slijk zijn afgedrukt.

't Gelukt hem op die wijze terug te komen bij Beekhuis en v.d. Laan, die inmiddels ook hun bootje hadden verlaten, doch op dat oogenblik niet verder konden komen, omdat Beekhuis zoo duchtig de flesch en een blaas had aangesproken, dat hij niet meer gaan of staan kon en dus op het slijk ging liggen. v.d. Laan en Zandman beproefden tot driemaal toe hun dronken makker, tussen hen beide in, naar land te sleuren; maar daar Beekhuis zelf niets meer kon uitrigten en de beide anderen, half verkleumd bovendien door hunne bevrozene kleederen en 't slijk, zeer in hunnen loop werden belemmerd, vorderden ze luttel weinig.

Daar komt de vloed; nog eenmaal wijzen ze hun kameraad op het groote gevaar, waarin ze zich bevinden, ze sporen hem nogmaals aan alle krachten bijeen te zamelen, ten einde een anders wissen dood te ontgaan, maar alles te vergeefs. Hij zegt nog: 'Laat mij hier maar liggen; Geerdina (zijne vrouw) zal straks wel komen en mij helpen'.

De dood spookt hen reeds op 't aangezicht en nu op eigene redding bedacht zoeken ze den dijk, dien ze eindelijk na veel moeite en inspanning ook bereiken.

Beekhuis bleef op het slijk liggen en is even als Schudde verdronken. Beiden laten eene vrouw en drie jeugdige kindertjes na.

Als je oud wordt heb je veel meegemaakt door J.W. van Maren

Levensbeschrijving van Peter Barten (circa 1620-1705)

In 1965 bezocht ik de boerderij Eikelenburg in Maarn. Hier woonde Cornelis van Veldhuizen, een man die in 1866 geboren was. Hij had in 1904 en 1905 gewerkt bij mijn overgrootvader die in 1912 was overleden. Cornelis was nog heel helder van geest en wist veel te vertellen over mijn overgrootouders en hun tijdgenoten. In zijn verhalen zei hij enkele keren: 'Jao jong, a'k daar an denk, ... as je oud wor dan hei je veul meegemaakt'. Ik wist toen nog niet dat tegenover de boerderij Eikelenburg een andere boerderij lag, genaamd Birkesteyn, waar drieëneenhalve eeuw eerder een voorvader van mij woonde die hetzelfde had kunnen zeggen.

Peter Barten is een voorvader in rechte lijn van alle Van Marens en Van Maarens in Barneveld. Hij zal omstreeks 1620-1625 geboren zijn, we weten niet precies waar of wanneer. Het is vrij zeker dat hij niet in Maarn zelf is geboren. Vermoedelijk is hij pas in Maarn gekomen toen zijn vader Bart Peters daar begin jaren '30 van de 17e eeuw een boerderij pachtte van Evert Lubberts, een burger uit Amersfoort. Deze boerderij stond op de Eng in Maarn en heeft gelegen aan de zuidkant van het tegenwoordige dorp Maarn. Maarn zelf bestond toen nog niet. De naam van de moeder van Peter is niet overgeleverd. Van het gezin van Bart Peters kennen we, naast zijn oudste zoon Peter Barten, ook nog een dochter Teuntje en een tweede, jongere zoon Evert.

Al jong heeft Peter dingen gezien en meegemaakt die wij als 20e eeuwiers niet meer hoeven mee te maken. Zijn jeugd was een onrustige tijd vol heen en weer trekkende en plunderende legers. Ook kwamen geregeld besmettelijke ziektes voor die vele levens eisten.

Het jaar 1633 is bijzonder nat. De gewassen groeien slecht en staan later te rotten op het veld. De oogst is zo slecht dat vader Bart Peters dat jaar zijn pacht niet eens kan betalen. In zo'n geval moest de pachter vaak zijn bezittingen en veestapel geheel of gedeeltelijk afstaan als betaling voor de achterstallige pacht en bovendien de boerderij verlaten. Bart is niet de enige die van het ontzettend slechte weer heeft geleden en heeft er vanzelfsprekend evenmin schuld aan. Evert Lubberts ziet dat ook wel in en geeft Bart uitstel van betaling.

In 1636 heerst er een hevige pestepidemie in deze streek. We weten niet of het gezin van Bart Peters ook getroffen is, maar gelet op het aantal sterfgevallen bij deze epidemie is het wel waarschijnlijk. Op de boerderij van een van hun burens overlijden bijna gelijktijdig de vader, de moeder en enige kinderen. Enkele andere jonge kinderen blijven hulpeloos, 'in doodsnood', achter. Men ziet kans de grootmoeder van die kinderen te waarschuwen. Oma woont helemaal in Barneveld maar komt naar Maarn om de zorg voor de overgeblevenen op zich te nemen.

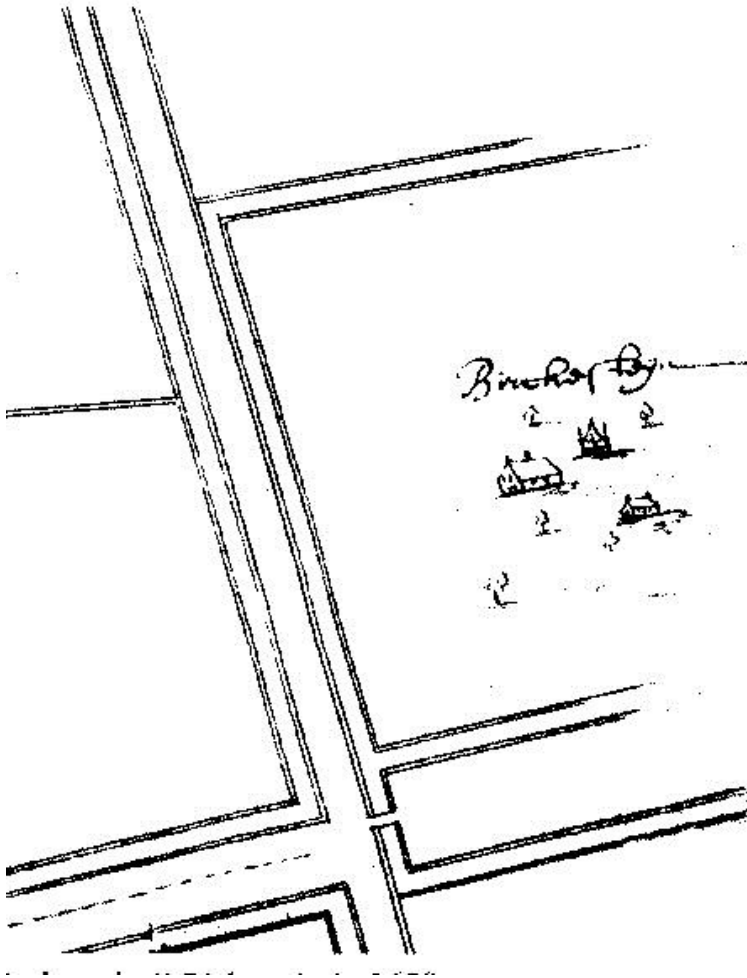
In 1642 wordt Peter Barten voor het eerst vermeld in een bewaard gebleven archiefstuk. Vanwege de roerige tijden wenst de maarschalk van Eemland een overzicht van de weerbare mannen in zijn gebied. Eemland is het noordoostelijke kwart van de provincie Utrecht, met als voornaamste plaats Amersfoort. Maarn ligt in de zuidwestelijke punt van Eemland. De maarschalk roept op 23 augustus te Leusden alle mannen op die wonen in het rechtsgebied van de schout van Leusden.

Vader Bart Peters is zelf al te oud om te komen of is om een andere reden niet in staat. Hij stuurt zijn zoon Peter als plaatvervanger. Maarn is maar klein en het kan slechts vijftien mannen presenteren. De monsterrol vermeldt dat Peter gewapend was met een roer, een primitief geweer. Bart Peters is waarschijnlijk al voor 1648 overleden en zijn zoon Peter blijft als pachter op de boerderij op de Eng wonen. Peter wordt regelmatig vermeld in diverse belastingoverzichten.

Omstreeks 1650 zal Peter voor de eerste keer getrouwd zijn, de datum kennen we niet. Zijn vrouw heet Fransje Gerrits. Zij overlijdt al voor 1660. Op 26 februari van dat jaar ondertrouwt Peter in de kerk van Amerongen met Willempje Jansdochter. Zij woont op dat ogenblik in De Groep onder Ginkel. Dit gebied ligt tussen Amerongen en Scherpenzeel, ongeveer acht kilometer ten oosten van de boerderij van Peter. Het huwelijk is enkele weken later voltrokken in Woudenberg, maar het trouwboek van dat dorp is niet bewaard gebleven. Ook Willempje overlijdt enkele jaren later en Peter trouwt opnieuw, maar de naam van zijn derde vrouw is niet bekend. Peter heeft een flink aantal kinderen uit zijn huwelijken. Uit het eerste huwelijk stamt een zoon Bart. We kennen geen namen van andere kinderen uit het eerste of tweede huwelijk, maar uit het derde huwelijk is een zoon Hendrik geboren.

Peter is ongeveer 50 jaar oud en woont al ruim 40 jaar op de boerderij op de Eng als het noodlot werkelijk hard toeslaat. Het is 1672, een jaar dat in de Vaderlandse Geschiedenis bekend staat als het rampjaar.

Ook voor Peter wordt het een rampjaar. De Fransen vallen de Nederlanden binnen, ze steken de Rijn over en trekken op naar Utrecht. Koning Lodewijk XIV volgt zijn zegevierende legers en neemt zijn intrek op het slot te Zeist, hemelsbreed maar acht kilometer van de boerderij van Peter. Grote en kleinere groepen soldaten trekken heen en weer en plunderen naar hartelust. Op de Eng in Maarn staat een tiental boerderijen en drie ervan worden in brand gestoken, waaronder die van Peter. In het aangrenzende Maarsbergen zijn zelfs acht boerderijen vernield. Ook elders in de omgeving wordt veel verwoest. De grote kastelen van Amerongen en Wijk bij Duurstede gaan in vlammen op.

*De boerderij Birkestein in 1659.
HUA, Archief Domkapittel, inv. nr. 914-1, detail*

De Fransen zijn bijna anderhalf jaar in Utrecht en Gelderland gebleven. De plundering van Maarn heeft al kort na de inval plaatsgevonden. Peter trekt met zijn gezin 4 kilometer oostwaarts naar Woudenberg en vindt huisvesting aan de Wetering ten zuiden van het dorp. In 1675 woont hij daar nog steeds met zijn vrouw en vijf minderjarige kinderen. In Maarn was Peter een zelfstandige boer, maar door de Fransen is hij zoveel kwijtgeraakt dat hij als daghuurder moet proberen zijn gezin te onderhouden. Het is onbekend hoe lang Peter in Woudenberg is gebleven. Uit de periode tussen 1675 en 1693 is geen enkel archiefstuk bewaard gebleven waarin Peter wordt genoemd.

Voordat we Peter weer tegenkomen trouwt zijn zoon Bart op 1 januari 1682 in Zeist met Geertje Arrisdochter van Wolfswinkel uit Renswoude. Het trouwboek van Zeist vermeldt dat Bart uit Maarn afkomstig is. Uit het huwelijk van Bart en Geertje worden minstens zes kinderen geboren, maar we weten niet hoe het deze kinderen later is vergaan.

Vanaf 1693 vinden we Peter elk jaar terug in de belastingkohieren en soms ook in andere documenten. Hij heeft kans gezien weer zelfstandig boer te worden. Hij pacht de boerderij Birkesteyn in de Birk te Maarn van jonkheer Karel Godin, een legerofficier. Ook Evert Barten, de jongere broer van Peter, woont met zijn vrouw op Birkesteyn. Jonker Godin heeft in Maarn veel grond gekocht en wil al die stukken in kaart gebracht hebben. Die kaarten zijn bewaard gebleven en daaraan danken we twee tekeningen van de boerderij Birkesteyn. De boerderij ligt aan de Dwarsweg in Maarn en tot 1996 heeft hier een boerderij gestaan. Nu staat op deze plek een modern landhuis. Birkesteyn is geen oude boerderij als Peter daar komt wonen. Al het land van de

boerderij was vóór 1644 nog heide. We mogen aannemen dat Peter een groot stuk van die heide in akkerland omgezet heeft. Vanuit Birkesteyn heeft men een goed uitzicht op de grote boerderij Eikelenburg met daarnaast de ruïne van een kasteel, het Huis ter Schuur. Tenslotte als Peter ongeveer 85 jaar oud is, overlijdt hij in 1705 op zijn boerderij in Maarn. Zijn zoon Hendrik blijft op Birkesteyn wonen en zet het boerenbedrijf voort. Peter Barten is voor de tijd waarin hij leefde bijzonder oud geworden. Hij had met recht kunnen zeggen: 'Als je oud wordt dan heb je veel meegemaakt'.

Literatuur:

1. D. de Bakker en D. Schititer, *Gott betert desen tidt*, Oldenzaal 1995
2. W.H.M. Nieuwenhuis, *Huisgezinnen Woudenberg en Geerestein 1675*, Woudenberg 1990
3. W.H.M. Nieuwenhuis, *Oudschildgeld Woudenberg en Geerestein 1536-1775*, Woudenberg 1993
4. J. den Tex, *Onder vreemde heren. De Republiek der Nederlanden 1672-1674*, Zutphen 1982.
5. J. Verduin en J.W. van Maren, *Oudschildgeld Leusden c.s. 1536-1806*, Stoutenburg, Maarn, Maarsbergen, Woudenberg 1997

Bronnen:

Het Utrechts Archief:

- Archief Domkapittel, mv. nrs. 914/916, 2410
- Archief Dorpsgerechten, mv. nrs. 1043, 1044, 1049/1052
- Archief Staten, mv. nr. 543

Gemeentearchief Amersfoort: Oud-archief gemeente Leusden, mv. nrs. 152/156, 165,

Gertje, ons familiecrimineeltje door Frans C. Hazekamp

Ons geslacht telt honderden leden van allerlei pluimage. Gerrit Hazekamp mag tot de minder illustere, maar wel opvallende leden worden gerekend. Hij werd in 1871 geboren en 148 keer (inderdaad, honderdachtenveertig keer) door de rechters in Utrecht en Wijk bij Duurstede veroordeeld. Alles bij elkaar twintig jaar van zijn 61-jarige leven in de bak!

Kind noch kraai liet hij na. Kleine Gerritje stierf al vóór hij één jaar werd, Mientje kwam in een sanatorium terecht en de kraai was de vrouw, die het na zes huwelijksjaren voor gezien hield en van Gerrit scheidde. Daarom kan ik hier wat meer van ons criminele familid vertellen. Met twintig jaar brommen moet hij wel een notoire crimineel zijn geweest, die Gerrit! Welnee. Hij komt op mij over als een simpele ziel, een schlemiel, een pechvogel. Zijn misdaden? Vaak zaakjes, waarvoor men tegenwoordig zelfs geen proces-verbaal zou opmaken, waar geen politiemann voor van zijn stoel zou opstaan en waarvan wij nu zouden zeggen: 'ach, die jongen toch.

Een foto van Gerrit heb ik niet kunnen ontdekken, maar in het gevang werd Gerrit wél omschreven. Zijn signalement werd telkens weer genoteerd en de heren cipiers spraken elkaar nogal eens tegen. Gerrits lengte varieerde volgens de gevangenenbewaarders van 1,51 m tot 1,70 m, wat doet vermoeden dat daar met meer dan twee maten werd gemeten. Gerrit had een voorhoofd, dat volgens de cipiers varieerde van hoog tot laag, van smal tot breed en het was ook plat. Hij had blauwgrijze ogen en een spitse neus, die waarschijnlijk wat aan de kleine kant was. Zijn mond was ook iets aan de kleine kant, maar was vaak niet te zien vanwege baard of knevel. Zijn kin was rond of spits volgens de overheidsdienaren en voor de vorm van zijn gezicht hebben we een ruime keuze: ovaal, rond, smal, klein. Gerrit had een gezonde kleur maar was rond zijn veertigste al kalend op de kruin. Kaalhoofdig, zeiden sommigen, met rosse baard en knevel, de Barbarossa van Utrecht, van de Noteboomenlaan, waar Gerrit meestal ergens onderdak vond zolang hij op vrije voeten was. Gerrit was trouwens nog aan iets anders te herkennen: hij miste het topje van zijn linkermiddelvinger en werd daarom voor militaire dienst afgekeurd. Dat ontbrekende topje zou later nog een rol gaan spelen.

Gerrit kwam, achttien jaar oud, voor het eerst in aanraking met Vrouwe Justitia, toen hij tussen het Vossegat en de Lunetten een jas in de berm zag liggen. Hij was in gezelschap van een mineur

(geniesoldaat) en twee meiden. Je zou denken, dat hij in dat gezelschap wel wat beters te doen had dan zeggen: 'Kijk, daar ligt een jas!'. De mineur raapte het textiel op, Gerrit wilde het ding wel hebben. De eigenaar van de jas deed aangifte en Gerrit ging in 1890 voor zes weken in de bak. Bij de rechtbank was de kop eraf. Ruim een halfjaar later volgde Gerrits kennismaking met het kantongerecht.

Het begon er mee, dat drie man, waaronder de achttienjarige sjouwer Gerrit Hazekamp tezamen en in vereniging wanorde veroorzaakten in de Noteboomenlaan door zoo luidruchtig te zingen en te vloeken dat daardoor een volksoploop plaats had'. Zien we het voor ons? Drie gulden of één dag hechtenis. Gerrit ging natuurlijk zitten, want drie gulden betalen was alleen voor kapitalisten, maar die zag je niet in de Utrechtse Noteboomenlaan.

Een half jaar later hadden ze Gerrit weer te pakken, nu wegens openbare dronkenschap. 90 keer zou hij wegens zijn benevelde toestand op straat worden veroordeeld in de loop van ruim twintig jaar op vrije voeten. We mogen althans aannemen, dat hij zijn twintig jaren in de nor en in de rijkswerkinrichting in Hoorn droog stond. Of het nu aan de rechtspraak lag of aan wat anders, in ieder geval varieerden de straffen voor openbare dronkenschap van één dag tot één maand hechtenis, in elf gevallen gevolgd door 'opzending onder geleide' naar de rijkswerkinrichting in Hoorn. Daar had de rechter weinig moeite mee omdat de geraadpleegde deskundige, een agent van politie, ooit verklaarde 'dat beklagde een flink gebouwd en krachtig persoon is, goed tot werken in staat'. Al met al heeft Gerrit daar in Hoorn meer dan negen jaar grond verzet onder het toeziend oog van zijn bewakers. Leuk zal het er niet zijn geweest, want Gerrit, die zelden in hoger beroep ging, tekende tegen de opzending naar Hoorn na zijn eerste ervaringen steevast hoger beroep aan. Overigens met weinig succes. Slechts eenmaal ontliiep hij de grondverzettende dans via het gerechtshof in Amsterdam. De dronkenschap werd duur betaald!

Het ging niet goed met Gerrit. Net 20 jaar oud grepen hij en twee anderen Willem Meylink in de Noteboomenlaan onverhoeds aan. Willem kreeg bloedige ontvellingen in zijn gezicht. Omdat vrouw Schraven had gezien, dat Gerrit de klappen uitdeelde, kostte dat hem vijf dagen. Anderhalf jaar later graaide Gerrit uit een winkel een jas en broek, geknoopt in een Friesch geruite boezelaar weg van achter de toonbank. Dat heet nu proletarisch winkelen. Het akkefietje was goed voor vier maanden.

Terwijl 1896 in het teken van Bacchus stond, elke maand was het raak, was 1897 het jaar van de variaties. Hij sloeg met een schop de glasruiten van het huis van Evert de Wit stuk 'althans verbrijzelde die'. Hij waterde in de Wagenstraat 'elders dan in de daartoe bestemde bakken', speelde met geldstukken op de openbare weg, vloekte en schreeuwde luidruchtig met een volksoploop als gevolg, liep een paar maal over eens anders grond', deed wat aan stroperij en was natuurlijk ook, al dan niet tegelijkertijd, dronken. Gerrit sprokkelde zo zeven weken bajes bij elkaar.

In het voorjaar van 1899 werd Gerrit weer eens wegens stroperij veroordeeld. De deurwaarder, die het vonnis moest aanzeggen, kon Gerrit niet vinden en betekende het vonnis door middel van aanplakking aan het kantongerechtsgebouw. Geen wonder, dat Gerrit onvindbaar was: hij verzette de grond in Hoorn!

In 1902 was Gerrit op een dag graszaad aan het snijden in een weiland aan de Galecopperdijk. Hij werd om half zes 's morgens betrapt. Om half elf was hij weer de klos, nu in gezelschap van twee vrouwen. De vrouwen kregen elk één dag hechtenis, Gerrit tweemaal tien dagen, terwijl hij nog wel beweerde alleen maar aan de kant van de sloot naar die twee vrouwen te hebben zitten kijken. Over discriminatie gesproken! Als hij niet op heterdaad bij het stropen betrapt kon worden, dan pakten de koddebeiers hem wel voor het lopen op andermans grond. Ze vingden hem voor het veroorzaken van volksoploopjes, voor het op straat wateren, voor het vervoeren van wild in gesloten jachtijd, voor het opgeven van een valse naam. De schlemiel, alsof "Gertje" niet wijd en zijd bekend was.

Omdat Jan de Rooy om negen uur 's morgens weigerde Gerrit te tappen, sloeg deze een ruit van de

tapperij stuk. Weer tien dagen. In 1909 werd Gerrit bij verstek tot één maand veroordeeld. Bij verstek, want hij zat al in de bak. 'Gertje' had een merel met een kaal plekje bij de keel bij vrouw Van Riezen uit de kooi gehaald, in zijn boezeroen gestopt en aan vrouw Van der Linden verkocht. Pech voor Gertje, want een paar dagen later zag de zoon van vrouw Van Riezen de merel en herkende het beest aan het kale plekje. Het verhaal kreeg nog een rinkelend staartje. Na zijn vrijlating wandelde Gertje naar het huis van vrouw Van Riezen en nam onderweg de aardappelbak van tapper De Rooy mee. Gertje sloeg drie ruiten stuk en riep: 'Kom er uit rotzak. Ik heb al een maand cel voor je gekregen, ik heb er nog een paar maanden meer voor over. Als ze er uit komt hak ik ook haar kapot'. Gertje had de zaak goed ingeschat. Hij kreeg twee maanden wegens vernieling. Vier weken eerder stond hij ook voor de rechtbank: drie konijnen gestolen. De vrouw van de eigenaar werd 's nachts wakker door wat lawaai. Zij zag dat Gertje op een steen bij het konijnenhok stond en tikte tegen het raam. Gertje riep: 'potvoorblomme' en verdween over een muurtje met een konijn. Tevoren was hij op bezoek geweest bij 'Zwarte Fransje' en pikte daar een wekkerklokje mee, dat hij voor twintig cent verkocht. De drie konijnen en het klokje waren goed voor zes maanden cel.

Een jaar later was het echt goed raak. Gertje brak 's nachts een kippenhok open en stal zeven kippen, twee zwarte, twee bruine, twee gele met kuiven en een witte. De volgende ochtend probeerde hij een kip aan vrouw Schuurmans te verkopen, maar had het beest niet bij zich. Intussen hadden twee veldwachters zich bij fort Vossegat verdekt opgesteld en Gertje liep in de val. Aan zijn handen zat teer van het kippenhok en bij fouillering viel uit een van Gertjes jaszakken een zwart veertje. Achter een doornenheg onder een knotwilg lag een zak dode kippen. Maar wat voor Gertje nog erger was: op het behangselpapier in het schuurtje was een afdruk van een linkerhand zichtbaar, waarvan aan de middelvinger het topje ontbrak! En wegens dat mankement was Gertje voor de militaire dienst afgekeurd!

Vóór de kippendiefstal had Gertje in Bunnik nog drie zakken goudrenetten, een zak binderzoeten en een zak zoete veentjes uit een boomgaard gejat. De officier van justitie eiste drie jaar. Het werd twee en een half jaar met aftrek van voorarrest. Zowel de officier als Gertje gingen in appèl bij het gerechtshof maar de straf bleef ongewijzigd.

Intussen was Gerrits vrouw Neeltje de Jong het goed zat. De dag na haar huwelijk in 1905 verdween Gertje in de bak. Nog een dag later werd de kleine Gerrit geboren. Krappe planning, mag je wel zeggen. Het kind overleed nog geen jaar later terwijl Gerrit weer in de nor zat. In 1905 had Gerrit net voldoende 'vrije tijd' om Neeltje van Mientje zwanger te maken. Gedurende de helft van haar huwelijksperiode zat Neeltje zonder en de bajes met Gerrit. Neeltje vertrok naar Rotterdam en scheidde.

Een paar maanden na zijn vrijlating werd Gerrit op heterdaad betrapt toen hij koperen pijpen in de kwekerij Marksland wilde stelen. De 'pechvogel' had de pijpen klaargelegd en ging buiten kijken of de kust veilig was. Hij vond van wel, nam de pijpen op zijn schouder en daar was de politie. Dat was goed voor een jaar. Ook dat jaar ging voorbij. Eind 1914 werd Gerrit in kennelijke staat van dronkenschap meegenomen naar 'het bureau'. Hij hield drie agenten bezig met krachtdadig rukken, schoppen en trappen. Agent Hendriks kreeg een schop tegen zijn rechterscheenbeen, waardoor hij 'een ontvelling groot vier centimeter aan dat lichaamsdeel bekwam'. Drie weken brommen. Gerrit had intussen geen vaste woonplaats meer. Dat was ook nauwelijks nodig met zijn logeerpartijen in het huis van bewaring en de strafgevangenis. Hij zwierf rond en verdiende wat als praamschipper of grondwerker. De dronkenschap, stroperij, overtredingen van de politieverordening gingen in een constante stroom door.

Midden 1915 werd Gerrit aangehouden met een emmer lood. De agent vroeg hem wat de inhoud van de emmer was. Gerrit had een briljant antwoord klaar: 'erwtensoepp'. Zes maanden voor het stelen van een emmer loodzware erwtensoepp!

Begin 1916, het verhaal wordt eentonig, waren de kippen weer het kind van de rekening. Met twee 'vrienden' verbrak Gerrit het hangslot van een kippenschuur. Eén man pakte de kippen, die Gerrit overnam, 'de hersens inbeet' en in een zak stopte. Helaas had Gerrit schoenen aan met spijkers

onder de zolen. De sporen daarvan waren bij het schuurtje zichtbaar. Gerrit was goed voor negen maanden. Samen met wat 'sprokkelgoed' en een half jaartje Hoorn was Gerrit weer anderhalf jaar onder de pannen.

Een maand na zijn vrijlating bleek dat Gerrit nog steeds niets had geleerd. Weer dronken. In het politiebureau ging hij het privaat te lijf. Hij brak de ijzeren deksel af en sloeg de bovenkant van de pot stuk. Het procesverbaal vermeldde voor alle zekerheid, dat Gerrit 'van niemand het recht had gekregen om in het politiebureau enig voorwerp te beschadigen en te vernielen'. Weer een maandje hechtenis en een jaar Hoorn.

Het is intussen 1918. Aan de Croeselaan drukt Gerrit 's nachts twee konijnen achterover en haalt een paar kousen van de waslijn. Een diender houdt hem aan en uit een zak komen gebroederlijk de konijnen en de kousen te voorschijn. Eenvoudige zaak: negen maanden.

Uit een boomgaard tussen fort Vossegat en fort Rijnauwen verdwijnt een partij hout. Gerrit weet er meer van, dus twee maanden.

In de boomgaard van de boerderij Bouwlust in Bunnik plukt Gerrit een zak vol winterjannen (peren). Met de zak in de hand wordt hij aangehouden en de kantonrechter in Wijk bij Duurstede beloont deze stroperij met twee weken.

In 1923 weer eens negen maanden rijkswerkinrichting en daarna nog viermaal een jaar. Dan wordt het wat rustiger. Gerrit nadert de zestig. In de laatste paar jaren van zijn leven loopt hij zo nu en dan nog wel eens over verboden grond en kijkt ook nog wel eens te diep in het glaasje. Een jaar vóór zijn overlijden gaat hij nog een weekje op bezoek in het huis van bewaring wegens... inderdaad, openbare dronkenschap.

12 september 1933 overlijdt Gerrit, 'Gertje', in de Weidesteg in de Utrechtse wijk, waar hij rondzwierf, zolang hij op vrije voeten was. De aangifte van overlijden wordt, oh ironie, gedaan door een rechercheur van politie!

Laten we Gerrits strafblad (strafboek lijkt meer in overeenstemming met de feiten) samenvatten voor de statistiek:

- 90 keer werd Gerrit veroordeeld wegens openbare dronkenschap. 'Elke dag dronken is ook een geregeld leven', zag ik ergens in een kroeg in Rotterdam staan. Het kostte Gerrit 9½ jaren rijkswerkinrichting en meer dan 2½ jaar hechtenis.

- Wegens stroperij en het lopen op andermans grond stond hij 32 keer voor de rechter. Het leverde Gerrit bijna tien maanden in de nor op.

Daarmee vergeleken stelden de negen overtredingen van de politieverordening weinig voor. Nog geen maand brommen alles bij elkaar.

- Voor zeventien gevallen van vernieling, diefstal en lichamelijk geweld daarentegen knapte Gerrit ruim zeven jaar op. Maar zet die zeven jaar nu eens tegenover de schade: zeven vernielde glasruiten, één vernielde toiletpot, twee ontvellingen. Bovendien het jatten van twee jassen, één broek, één paar kousen, één merel, vijf konijnen, negentien kippen, wat hout, een paar meter koperen pijp, een emmer lood, een wekkerklokje en zes zakken fruit.

De Nederlandse rechtspraak is wél veranderd in deze eeuw!

Bronvermelding:

Rijksarchief Utrecht.

- Inschrijvingsregisters van het buis van bewaring en van de strafgevangenis te Utrecht 1890 - 1933.

- Dagvaardingen, tenlasteleggingen en vonnissen van de arrondissementsrechtbank te Utrecht, de kantonrechters te Utrecht en Wijk bij Duurstede en het gerechtshof te Arnsterdam.

Vorig jaar heb ik voor u een voordracht gehouden over Jan van Schaffelaar.

In het verslag van die voordracht in ons afdelingsperiodiek (september 2000) kon u lezen dat Jan van Schaffelaar een dochter Wendelmoet heeft nagelaten, maar dat verdere genealogische naspeuringen niets hadden opgeleverd. Dat spuurwerk had vooral plaatsgevonden in de archieven van Leusden en Amersfoort.

Het verslag leverde een reactie op van mr. E. van Vloten (voorzitter van de NGV-afdeling Midden-Gelderland). De heer Van Vloten wees me op twee artikelen in de Nederlandsche Leeuw waarin Wendelmoet genoemd werd, maar zonder haar ouders. Het blijkt dat Wendelmoet twee dochters heeft gehad: Elisabeth en Gerarda. Van Gerarda bestaat een omvangrijk nageslacht. In dit artikel zijn de nu bekende gegevens van de eerste vier generaties kort samengevat. Het zal veel genealogen in staat stellen een opvallende historische *Jan van Schaffelaar* persoonlijkheid aan hun kwartierstaat toe te voegen.

Generatie I

1. Jan van Schaffelaar, geboren circa 1430, overleden 14 juli 1482 te Barneveld, begraven in de kerk van Barneveld (zie lit. 3)

Gehuwd met **Aleid**, overleden circa 1486.

Uit dit huwelijk:

1. Wendelmoet, zie 2.

Generatie II

2. Wendelmoet van Schaffelaar, overleden 20 december 1529, begraven in de St.Geertruidskerk te Utrecht. Gehuwd met **Mens** (Meijns, Clemens) **van der Burch** (Borch), overleden 5 september 1496, begraven in de St. Geertruidskerk te Utrecht.

Uit dit huwelijk:

1. Elisabeth, zie 3a.
2. Gerarda, zie 3b.

Generatie III

3a. Elisabeth van der Burch, geboren circa 1495, overleden 1 mei 1564. Gehuwd op dinsdag na St. Agatha 1520 (7 februari) met **Dirk Morren van Dashorst**, overleden 10 maart 1537, eerder gehuwd geweest met Elisabeth Gijsbert Ponciaensdochter.

Uit dit huwelijk:

Cornelia van Dashorst, overleden 2 mei 1595. Gehuwd met **Jan Cornelis van Blocklandt**. Dit echtpaar heeft geen kinderen nagelaten.

3b. Gerarda van der Burch, overleden 15 juli 1534, begraven in de St. Geertruidskerk te Utrecht. Gehuwd met **Jan Jacobs Coevoet** (van Rotterdam), overleden Sint-Martijnsdag (11 november) 1524 en begraven in de St. Catharijnekerk te Utrecht, eerder gehuwd geweest met Mechtelt van Leuwe (uit dit huwelijk 7 kinderen).

Uit dit huwelijk:

1. Anna, zie 4a.
2. Cornelia, zie 4b.
3. Gijsbert, commandeur te Ingen.
4. Clemens, pastoor te Everdingen.
5. Aleyd, zie 4c.
6. Geertruijd, zie 4 d.

Generatie IV

4a. Anna, gehuwd met **Jan Willems Bos**. Uit dit huwelijk zes kinderen en veel kleinkinderen.

4b. Cornelia Coevoet, geboren 10 november 1515 te Rotterdam, overleden 17 november 1577 te Utrecht. Gehuwd 1e met **Coenraedt Jzn Boot**. Uit dit huwelijk vier dochters en twee zonen. Gehuwd 2e op 9 april 1553 met **Johann Strick**, geboren 10 augustus 1526, overleden 17 februari 1584. (Hij huwt 2e met Sandrina Lamberts van Crayestein. Uit dit huwelijk twee zonen.)

4c. Aleyd, gehuwd met **Hendrik Everts van Zuylen**.

4d. Geertruyd, gehuwd met **Ellert Jans Zot van Loenen**.

Uit dit huwelijk twee dochters.

Literatuur:

1. C.A. van Kalveen, Jan van Schaffelaar, een Middeleeuwse held uit Leusden, Flehite 19, blz. 18-19, 1988.
2. A.H.J. Prins, Requiem voor een Gelders Ruiters, Barneveld 1982
3. A.H.J. Prins, Het laat-middeleeuwse grafregister van Barneveld, Barneveld 1987.
4. A.G. Vosding Bessem, Strick, De Nederlandsche Leeuw (XCIV), kol. 124-144, 1977.
5. W.A. Wijburg jr., Antonie Mor van Dashorst, vermaard schilder van Utrecht en zijn naaste familie, De Nederlandsche Leeuw (LXXVI), kol. 230-248, 1959.

Heemraad van het waterschap De Haar door P.R. Sminck

Reinier van Valkenhoef is heemraad (= bestuurslid) geweest van het waterschap De Haar van 1 juni 1899 tot 1 januari 1929, toen deze werd opgeheven en opgenomen in het waterschap Beoosten de Eem.

Om tot heemraad gekozen te kunnen worden en om te kunnen stemmen, was het vereist tenminste één hectare grond binnen het waterschap in eigendom te hebben.

Reinier van Valkenhoef was sedert 27 maart 1895 eigenaar van de percelen weiland Hoogland H 256 (0.90.20 ha), H 257 (0.87.40 ha) en H 269 (1.42.40 ha), gelegen aan de noordzijde van de Loidijk (thans Oude Lodijk) in de polder De Haar, waarmee hij in de Vergadering van ingelanden

van het waterschap De Haar drie stemmen kon uitbrengen. Hij had deze percelen ten overstaan van notaris C.A. van Blaricum te Amersfoort gekocht van zijn inwonende tante Hendrika van Eijden, die voorheen op de boerderij De Hilhorst aan de Koedijk te Amersfoort had gewoond. Zij had deze percelen als enige en algehele erfgename verkregen van haar ongehuwde op 26 augustus 1894 in Hoogland overleden broer Gijs of Gijsbert van Eijden. Reinier heeft toen ook perceel Hoogland A 415 (0.29.50 ha), een uiterdijkje in de ten zuiden van de Looidijk gelegen polder (Neer) zeldert en in gebruik als weiland, van de ongehuwde Hendrika van Eijden gekocht. De koopsom voor deze vier percelen van in totaal 3.49.50 ha was f 2.600,-.

Gijs van Eijden op zijn beurt had deze percelen op 19 oktober 1888 op een veiling ten overstaan van notaris mr. J.M. Richelle te Amersfoort gekocht van Adrianus Kamerbeek. Op de kaart van de polders der Eemlandsche Leege Landen uit 1666 is het perceel H 256 bekend als perceel 320 in de polder De Haar, H 257 als 321 en H 269 + A 415 als 330. De percelen H 256 en H 257 zijn van 1763 tot 1836 in bezit geweest van respectievelijk Hendrik Albertse Brinkenstein en Reijertje Jans Krol (Klapmuts), de overgrootouders van Reinier van Valkenhoef.

Reinier van Valkenhoef is in de Vergadering van ingelanden van 2 mei 1899 gekozen tot heemraad als opvolger van de niet meer herkiesbare A. van Weerhorst. Tijdens de stemming werden zeven stembriefjes ingeleverd met in totaal 32 stemmen. Daarvan werden 26 stemmen uitgebracht op Reinier van Valkenhoef en zes op J. van den Hengel. Nog tijdens diezelfde vergadering heeft Reinier van Valkenhoef de eed afgelegd en werd hij geïnstalleerd 'onder gelukwensen van alle aanwezigen'.

De Vergadering van ingelanden werd gehouden in het café van C. Schimmel op Den Ham in Hoogland. Dit café is het voormalige Rechthuis van Hoogland en Emiclaer en Raadhuis van Hoogland; momenteel is daar Eetcafé De Noot (Hamseweg 31) gevestigd. Bij de periodieke hervervkiezing van G. ter Plaat en R.R. van Valkenhoef in de Vergadering van Stemgerechtigde ingelanden op 19 mei 1914 hebben Bunschoter ingelanden een voorkeursactie gevoerd om te bereiken dat in het bestuur van het waterschap De Haar ook heemraden uit Bunschoten zitting zouden krijgen. Bij de stemming werden 2x77 stemmen uitgebracht, waarvan 55 stemmen op A. Heuveling, 54 stemmen op G. ter Beek, 22 stemmen op G. ter Plaat, 19 stemmen op R.R. van Valkenhoef, 1 stem op K. van Amerongen en drie stemmen op T. Voskuilen. Waarschijnlijk heeft Reinier van Valkenhoef met zijn drie stemmen niet op zichzelf gestemd, maar op T. Voskuilen. Tegen deze uitslag heeft Reinier van Valkenhoef - hij noemt zichzelf dan oud-lid van het bestuur - op 30 mei 1914 bezwaar gemaakt op grond van het feit, dat bij de verkiezing van twee heemraden voor iedere vacature niet afzonderlijk is gestemd, zoals artikel 59 van het Algemeen reglement voor de waterschappen in de provincie Utrecht voorschrijft, maar over beide tegelijk op een stembriefje. Het bestuur van het waterschap De Haar besluit in zijn vergadering van 15 juni 1914 de nieuw gekozen heemraden G. ter Beek en A. Heuveling, beiden uit Bunschoten, niet toe te laten als bestuursleden op grond van het bezwaar van R.R. van Valkenhoef. Voor G. ter Beek gold daarbij ook nog, dat hij geen grond in eigendom of in gebruik had in het waterschap De Haar. Tijdens de Vergadering van Stemgerechtigde ingelanden van 27 oktober 1914 worden G. ter Plaat en R.R. van Valkenhoef met algemene stemmen herkozen tot heemraad.

Bij het periodieke aftreden vijf jaar later van P. Hilhorst - die op 1 juni 1915 tot heemraad was gekozen in plaats van de op 27 december 1914 overleden Gerrit ter Plaat - en R.R. van Valkenhoef kwamen de Bunschoter ingelanden weer in actie. De ingelanden uit Hoogland waren er toen op voorbereid. Tijdens de Vergadering van Stemgerechtigde in-gelanden op 20 mei 1919 in het café van G.J. Schimmel op Den Ham werden in de vacature Hilhorst 97 stemmen uitgebracht op P. Hilhorst, 53 stemmen op Wouterus Heuveling en tien blanco stemmen. In de vacature Van Valkenhoef werden 101 stemmen uitgebracht op R.R. van Valkenhoef, 29 stemmen op Wouterus Heuveling, zestien stemmen op E. Veldhuizen en veertien blanco stemmen. Nadat de uitslag van de stemming was vastgesteld, waarbij P. Hilhorst en R.R. van Valkenhoef opnieuw tot heemraad waren gekozen, merkte K. Huijgen uit Bunschoten op, dat de ingelanden uit

Bunschoten ook recht hebben op vertegenwoordiging in het bestuur van het waterschap. Het Bestuur 'en ook de andere niet Bunschoter ingelanden' zijn er voorstander van om bij een volgende vacature een ingeland uit Bunschoten te kiezen tot heemraad. Een jaar later werd Wouterus Heuveling per 1 juni 1920 tot heemraad gekozen in de vacature P. Hilhorst.

Aeltje van Loenresloot door Antonia Veldhuis

Bij het lezen van de oproep voor kopij over een bijzondere voorouder valt onmiddellijk mijn keus op Aeltje van Loenresloot afkomstig uit Amersfoort. Ze is de enige uit mijn kwartierstaat die uit deze contreien komt, dus was zij mijn enige kandidaat voor een beschrijving.

Diverse personen hielden zich in het verleden bezig met onderzoek van de familie Loenresloot of Loenersloot: Van Buchell (16-17e eeuw), jhr. P.H.A. Martini Buijs, ir. C.B. Roest, Booth (rond 1600), Van Spaen (18e eeuw) en Snouckaert van Schauburg (19e eeuw). In Gens Nostra van februari 1982 (jrg.37 - blz.57) verscheen een uitgebreide genealogie vanaf 1459 geschreven door H.L. Kruimel, die ook genoemde schrijvers citeerde. Over Aeltje, ook Aleyda genaamd, staat er slechts 2½ regel in met wat genealogische gegevens en verder de vermelding van een akte voor notaris Van Ingen uit Amersfoort gedateerd 1 augustus 1639.

'Aleyda van Loenresloot, overleden Groningen 7-4-1726, trouwde aldaar 3-2-1605 met Balthasar Lyphart, landschrijver van het Landschap Drenthe, overleden Gronin-gen 7-4-1626'.

Haar leeftijd zou heel bijzonder (ouder dan 100 jaar) geweest zijn, ware het niet dat haar overlijdensdatum een drukfout bevat. Dit moet 1626 zijn. Verder is haar overlijdensdatum gelijk, ook heel bijzonder, aan die van haar echtgenoot, terwijl ze op 1 augustus 1639 genoemd wordt in een akte van notaris Van Ingen. Bovendien is ook de datum bij haar man niet correct.

Het bijzondere zit hem, voor mij, in het feit dat ze bijna vier eeuwen geleden, in een tijd dat het vervoer gebrekkig en tijdrovend was, verhuisde van Amersfoort naar Drenthe in het hoge noorden, een afstand van ruim 150 kilometer. Veel keuze in transport was er niet: (post)koets, paard en wagen, trekschuit of wandelen. Ervan uitgaande dat deze vervoersmogelijkheden een gemiddelde van vijf kilometer per uur hadden, zal ze over deze reis meer dan dertig uur hebben gedaan. Met een reisduur van maximaal tien uur per dag komt dit op ruim drie dagen.

Waarschijnlijk heeft het langer geduurd en was het reizen allesbehalve comfortabel.

En dan komt ze in een onbekende omgeving, met een andere taal, een ander soort landschap, ver van haar eigen familie en met allemaal (behalve haar nieuwe echtgenoot?) vreemde mensen.

Het echtpaar woonde vrijwel zeker in Anloo en kreeg vijf zonen. Echtgenoot Balthasar moest voor zijn werk regelmatig naar Den Haag, maar gezien zijn status zal het gezin inwonend personeel hebben gehad en was Aeltje niet alleen thuis. Tijdens hun huwelijk werd er regelmatig geld geleend door het echtpaar, terwijl de echtgenoot toch een redelijk riant inkomen had. Het huwelijk duurde 21 jaar en eindigde door het overlijden van Balthasar. Aeltje vroeg op 20 februari 1626 aan de Staten van Drenthe geldelijke steun voor haar twee studerende zoons en kreeg die ook. Verder nam ze een geldlening op, waarbij ze haar huis aan de Swanestraat in Groningen als onderpand gaf. Vier jaar later werden haar goederen aangeslagen en moest het huis worden verkocht ter aflossing van de schulden. Het bracht 5300 gulden op. Waarschijnlijk verhuisde ze rond die tijd naar de stad Groningen en is daar waarschijnlijk overleden. Wat zou ik graag eens met haar praten om te vragen hoe haar leven geweest is, waar-om ze zoveel leende, of ze niet van haar ouders erfde. Maar bovenal of ze gelukkig is geweest. Want ze blijft voor mij heel bijzonder.

Enige genealogische gegevens in de vorm van een gezinsstaat:

Aeltje (ook Aleyda) van Loenresloot, afkomstig uit Amersfoort, geboren rond 1585, waarschijnlijk overleden te Groningen in 1645 of 1646, dochter van Anthony van Loenresloot en van Jacomijne van Westreenen-Dier.

Op 20 februari 1626 vraagt en krijgt de weduwe van landschrijver Lijphard ondersteuning in de

studiekosten van haar zoons (1). Op 14 april 1626 verkoopt ze het huis ter voldoening van schulden (2). In 1646 wordt genoemd: 'de weduwe van Lijphart, nu overleden zijnde' (3).

Zij trouwt te Groningen 12 januari 1605 met Balthasar Lijphart, dienaar van Van Ewsum, en vanaf 1606 landschrijver van Drenthe, geboren tussen 1576 en 1580, overleden te Groningen of Anloo in het jaar 1626, zoon van Johannes Bernardi Lijp-hart, notaris en secretaris van de Ommelanden (1578) en secretaris van Wigbolt van Ewsum.

Uit dit huwelijk:

1. Johannes Lijphart, solliciteur der compagnie van capiteyn Herman Ovink in Drenthe, geboren rond 1607, overleden tussen 3 november 1636 en 5 maart 1639.

Hij trouwt in Groningen op 20 juli 1633 met Jantien Weinichman, waarschijnlijk overleden te Paterswolde in 1654, waarschijnlijk een dochter van Hubertus Weinich-man. Zij was vóór 1633 getrouwd geweest met Herman Frix en is rond 1647 voor de derde keer getrouwd met Johannes Elama, solliciteur en secretaris, geboren rond 1625, zoon van Valerius Jansz Elama, rechter, en van Tijake Bijma.

2. Berent Lijphart, landschapslandmeter, geboren rond 1611, overleden in Drente tussen 20 september en 31 december 1670. Hij trouwt tussen oktober 1665 en 13 november 1667 met Jantien Hiddinge, overleden te Bork (= Schipborg) 19 mei 1683, dochter van Jan Hidding en van Anna Hoving.

De nalatenschap van Jantien Hiddinge werd failliet verklaard (4).

Zij was eerder getrouwd geweest met Arent Joost Ravensbergh, kwartiermeester in Groningen en geadmiteerd landmeter in Drenthe, begraven te Anloo 10 januari 1665.

3. Onno Lijphart, 'capitain in Brazilia', geboren rond 1614, overleden in Brazilië 1651.

Hij trouwt te Wesel (parochie Willibrordikirche) op 18 januari 1643 met Claesken Langstraat, overleden ná 20 februari 1655.

In het Oud-Staten Archief van Drenthe zit een verzoekschrift van Claesken Lang-straet, weduwe van wijlen capitain Onno Lijphart om een jaarlijks subsidium, omdat ze 'zittende is met vier kleine kinderen, wiens vader zijn leven ten dienste van 't landt in Brazilien heeft verloren' (5).

Op 20 februari 1655 vraagt ze een jaarlijks subsidie of appointment voor haar oudste zoontje. Er wordt 25 gulden toegekend (6).

4. Andreas Lijphart, vaandrig onder capiteyn Tidde Huininga (1652), geboren tus-sen 1614 en 1619, overleden na 21 januari 1659.

Hij trouwt Groningen 28 augustus 1652 met Gesina Groeneveld, overleden ná 21 ja-nuari 1659, waarschijnlijk dochter van Wijnolt Groeneveld, 1e pedel (1616-1627), en van N.N.

5. Diederick Lijphart, landmeter en ingenieur, luitenant in de oorlog ter zee (1659) en luitenant in de compagnie van capiteyn Willem Som (1673), geboren tussen 1614 en 1619, gesneuveld tussen 30 mei 1673 en 2 december 1675.

Waarschijnlijk is hij de Theodorus, die gemagtigde is voor zijn tante Cornelia van Loenresloot bij de transactie van 1639 voor notaris Van Ingen te Amersfoort. Hij trouwt te Groningen vóór 1644 met Catharina Arnout, geboren rond 1605, overleden ná 26 januari 1677, dochter van Simon van Arnout, luitenant in de compagnie van ritmeester Pissett en luitenant in de compagnie te voet. Bij haar huwelijk was zij weduwe van Writser Munts (Meuts?), 'edelman van 't canon wegen dese Provincie en doodgeschoten bij een veldslag voor Leuven'.

Bronnen:

1) OSA 6, 132514 Landdagen, financien en in de Naamindex op de resoluties van Ridd. & Eigenerfdn.

2) Gemeentearchief Groningen (GAG) RA mx 14-4-1626, fol. 386.

3) Oud-Staten Archief van Drenthe (OSA) 1720.

4) Schultenprotocol Anloo 1671-1682, blz. 126 en 69 en Lottingprot. dl. 22 (167) en dl. 27 (258).

5) OSA 1779, 1651 bijlagen, accoord 23-2-1652.

6) OSA 6, IV 62/62 Landdagen, fin.

U vraagt om iets te schrijven over 'bijzondere voorouders'. Wel, in de familie van mijn vrouw, de Van Bemmels die oorspronkelijk uit Utrecht stammen, komen er minstens twee voor die vanwege hun schelmenstreken opvallen.

De eerste was Hendrik van Bommel, die tijdens de Beeldenstorm in Utrecht in 1566 'wel bij drancke wesende' door de wacht werd aangeropen en gevraagd naar 'die leus' (het wachtwoord), waarop hij antwoordde 'kacken is die leus' (1).

Maar in deze familie komt nóg een boef voor. We zijn meer dan twee eeuwen verder, en een tak van de familie is via omzwervingen op het Zuid-Hollandse eiland Voorne terecht gekomen. Het gaat om Hendrik van Bommel(en), zoon van Gerrit van Bommel(en) en van Lena Luijmen, geboren te Nieuwenhoorn tussen 20 december 1770 en juni 1771. Hendrik trouwde op 14 december 1794 te Nieuwenhoorn met Cornelia de Knegt. Tussen fe-bruari 1795 en mei 1812 worden hun zeven kinderen geboren, waarvan zijn zoon Gerrit tussen 30 januari en 2 februari 1798. Het gezin woonde vanaf 1802 te Abbenbroek en moet straatarm zijn geweest. Zijn zoon Gerrit (geboren Nieuwenhoorn 30 januari 1798 en overleden op 24 april 1852 aldaar) is medepllichtige.

Op 15 april 1819 doet het Hof van Assisen te Den Haag uitspraak in de zaak tegen 'Hendrik van Bemmelen en zijn zoon Gerrit van Bemmelen, beide in staat van bewa-ring op het gevangenhuis te Brielle'. Op 6 maart 1819 bepaalt de Regtbank in Eersten Aanleg te Brielle dat: 'Hendrik en Gerrit van Bemmelen, vader en zoon, een misdrijf hebben begaan (...) dat van zoodanige aard is dat hetzelfde behoort te worden gestaft met een afflectieve (lijfstraffelijke) en infamerende (onterende) straf (...) en verleent ordonnance de pris de corps (opdracht tot inhechtenisneming)' en rapporteert de Regter van Instructie aan den Officier bij deze Regtbank dat het gepleegde misdrijf 'eene straf met zich medebrenghet boven de competentie dezer regtbank', reden waarom de zaak wordt verwezen naar het Hof te Den Haag. Aldaar worden de beklaagden op 17 maart 1819 'in staat van beschuldiging gesteld ter zake van diefstal bij nacht, door meer dan een persoon gepleegd, en den eerstgenoemden daarenboven wegens herhaling van misdaad', dat zij bij het verhoor op 8 april 1819 bekennen.

Het Hof van Assises in de Provincie Holland Zuider Kwartier, gezien de acte van be-schuldiging van 17 maart 1819, veroordeelt de schuldig verklaarde Hendrik van Bemmelen op 15 april 1819 'om op een schavot aan een paal gebonden gedurende een kwartier te pronk gesteld te worden met een papier op de borst waarbij zijn misdaad zal zijn uitgedrukt, en voorts met een heet ijzer op den schouder te worden gebrandmerkt. Condemneert denzelven wijders tot een confinement in een rasp-, tucht- of werkhuis voor den tijd van vijf jaren om aldaar met zijnen arbeid zijn onderhoud te gewinnen'.

Hendrik appelleert op 19 mei 1819 bij Koning Willem I om gratie, en deze heeft te Welgelegen (2) op 5 juli 1819 'gehoord het rapport van Onzen Minister van Justitie van den Eersten dezer, goedgevonden en verstaan aan den suppliant uit hoofde van zijn physisch gestel te verleenen remissie van den straf van het brandmerk, waartoe hij onder meer bij vonnis van het Hof van Assises van Zuid Holland van den 15 april 1819 is gecondemneert, wordende het verdere door den suppliant gedane verzoek gewezen van den hand.' De fungerend eerste griffier bij het Hoog Gerechtshof verklaart dat de ten pronkstelling van Hendrik van Bemmelen op de Groote Markt te 's-Gravenhage 'gedurende een kwartier uurs ten mijnen overstaan is geëxecuteerd.'

Zijn zoon Gerrit van Bemmelen, oud 21 jaren, komt er genadig van af. Deze is thuis vanwege een zware liesbreuk welke door verzwakking der spieren van den buijk tot in het scrotum doorgaat' (zoals bevonden door den chirurgijn Jac. Lijherr van 12 mei 1819) als 'verlofganger van het 3e Battaljon Artillerie van de Nationale Militie in gar-nisoen te Dordrecht' en wordt gestraft met 'confinement in een tucht of werkhuis voor de duur van zes weken.'

Ze wisten wel van straffen, in die goede oude tijd!

Nu vraagt u zich af: 'Wat hebben vader en zoon wel misdreven?' Beklaagden hebben in de nacht van de zesde op de zevende december 1818 uit een kuil in de tuin van Abraham Beukelman te Abbenbroek een paar waterremmers aardappelen gestolen. Een ernstig misdrijf!
Wat vader Hendrik betreft komt daar echter bij op 28 augustus 1817: 'is gecondemneerd tot de straf van een jaar in een rasp-, werk- of tuchthuis door inklimming in een gesloten schuur en onderscheide goederen heeft gestolen, welke goederen hij gedeeltelijk heeft verkocht en de rest teruggegeven'. Op 18 maart 1815 werd hij door de Regtbank te Brielle gevonnist met een gevangenisstraf van zes dagen en de kosten ad 2 gulden en 11 stuivers 'omdat hij begin maart met zijn neef Gerrit de Knecht van het land van Jacob Blaak, gelegen in den Bieshoek onder Abbenbroek, een grote emmer aardappelen heeft ontvreemd aangezien zij vanwege hun armoede niet te eten hadden en hij een vrouw met zes kinderen heeft'.
Uit andere stukken blijkt dat Hendrik tijdens het uitzitten van de vijf jaar in het tucht-huis, waarschijnlijk te Rotterdam, is overleden. Daar heb ik echter nog geen bewijs voor gevonden.

1) zie Favoriete voorouders, Gens Nostra, jrg.51, 1996 nr.1 1/12 pag. 525.

2) Welgelegen is het kasteel van Koning Lodewijk te Haarlem, thans Provinciehuis van Noord-Holland.

Museum Nederlandse Cavalerie door G.G.van der Kroon

Ontstaan

In de ruim vierhonderd jaren dat de Cavalerie in Nederland bestaat, is veel aan Cavalerie-eenheden geschonken, maar ook veel verloren gegaan. In 1960 werd een Stichting opgericht die het historisch en cultureel bezit van de Cavalerie ging bewaren. Het verzamelen begon, maar de eerste ruimte op de kazerne werd spoedig te klein. In 1973 werd, na diverse aanpassingen, in het souterrain (fietsenkelder) van het voormalige lesgebouw, de opening van de nieuwe expositie door Z.K.H. Prins Bernhard in zijn hoedanigheid van Inspecteur Generaal verricht. In de loop der jaren werd de verzameling door schenkingen etc. dermate groot, dat de ruimte in het souterrain te klein werd. Door de aangekondigde inkrimping van onderdelen van de Koninklijke Landmacht werd in 1993 door de Wapen Traditieraad Cavalerie een besluit genomen, om de huidige verzameling en bezittingen van de Cavalerie-eenheden die werden opgeheven, te concentreren in de Historische Verzameling Cavalerie. Maar ja, weer ruimtegebrek. Een noodkreet ging naar de Bevelhebber der Landstrijdkrachten en het resultaat was dat het toenmalige gehele lesgebouw aan de HVC werd toegewezen. In 1994 werd begonnen met de planning, de voorbereidingen van de aanpassingen en de inrichting van het gebouw. In de jaren 1996 - 1998 werd het omgetoverd tot het huidige museum, aangepast aan de eisen waaraan thans de musea moeten voldoen, toegankelijk voor mensen met rolstoel en een lift naar de verschillende verdiepingen. Kroonprins Willem-Alexander opende 25 jaar later, na de eerste opening door zijn grootvader in 1973, in april 1998 het huidige museum.

Geschiedenis van de Nederlandse Cavalerie

De geschiedenis van de Nederlandse Cavalerie kan in perioden worden verdeeld:

- de Cavalerie tot de Unie van Utrecht (1573 - 1579)

Het leger bestond uit huurlingen en werd alleen aangehouden voor de duur van een veldtocht of zolang er geld voor soldij was. De veldslagen waaraan cavalerievanen deelnamen waren de slag bij Manpad (Haarlem) in 1573 en de slag op de Mookerheide in 1574.

- de Cavalerie van het Staatse Leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden (1579 - 1795)

Bij de Unie van Utrecht (1579) werden de diverse Vanen (1) van de zeven provinciën samengevoegd tot het Staatse Leger. In 1635 telde de Cavalerie 80 vanen die toen in tien

regimenten werden verenigd. Tot het einde van de Republiek in 1795 heeft de Cavalerie deelgenomen aan o.a. de slag bij Nieuwpoort (1600) en na de 80-jarige oorlog o.a. de slag aan de Boyne (1690) en vele andere.

- de Cavalerie in de Bataafs-Franse tijd (1795 - 1806)

In 1795 werd de Bataafse Republiek uitgeroepen en waren de regimenten zo uitgedund door het vertrek van de Oranjegezinden, dat ze werden samengevoegd tot vier regimenten en op Franse leest geschoeid. De Cavalerie onderscheidde zich in het gevecht bij de Engels-Russische inval in Noord-Holland bij Castricum in 1799.

- de Cavalerie van het leger van het Koninkrijk Holland (1806 - 1810)

Tot zijn vertrek in 1810 heeft koning Lodewijk Napoleon de inlijving van de Nederlandse troepen in het Franse leger en de invoering van de dienstplicht in Nederland tegengehouden. De Cavalerie nam deel aan veldtochten in Pommeren, Pruisen, Polen en Spanje.

- de Nederlandse ruitery als deel van het Franse leger (1810 - 1814)

In 1810 lijfde keizer Napoleon het Koninkrijk Holland in bij het Franse keizerrijk, werden de troepen opgenomen in het Franse leger en werd de dienstplicht ingevoerd. De Franse veldtochten o.a. naar Moskou (1812) met de desastreuze terugtocht over de Berezina, eisten veel slachtoffers van de voormalige Hollandse regimenten. In de loop van 1814 namen Nederlandse militairen veelal ontslag om zich te melden voor dienst in eigen land. De regimenten werden in 1814 te Parijs opgeheven.

- de Cavalerie van het Koninkrijk der Nederlanden (1814 - heden)

Vrijwel direct na de onafhankelijkheid werd begonnen met het oprichten van cavalerieregimenten. De Prins van Oranje, de latere koning Willem I, kon niet zo snel een beroepsleger formeren en greep terug naar de dienstplicht (Kader-Militieleger). Zo werd op 4 april 1815 te Brussel het Regiment Karibiniers Landmilitie opgericht (het huidige Regiment Huzaren Prins van Oranje). De nieuwe regimenten werden in 1815 ingezet bij Quatre-Bras en Waterloo, alsmede bij de Tiendaagse Veldtocht in 1831 in België. Nadat de afscheiding van België in 1839 was geformaliseerd, met de splitsing in Noord-Nederlandse en Zuid-Nederlandse regimenten, brak in Nederland een periode van weinig oorlogsgeweld aan. De voorgaande periode had veel geld gekost en er ontstonden financiële problemen bij de Cavalerie en de Rijdende Artillerie (die nauw verbonden was met de Cavalerie). Koning Willem I weigerde in eerste instantie het vredescontract met België te tekenen, maar gaf uiteindelijk zijn verzet op en trad af ten gunste van zijn zoon Willem II, die een nagenoeg failliet koninkrijk erfde. Amersfoort hoopte een deel van de terugkerende troepen uit Noord-Brabant binnen haar muren te krijgen, hetwelk lukte en zodoende een bijdrage zou leveren aan de bestrijding van armoede en werkloosheid in Amersfoort (12.000 inwoners). De vele Belgische vluchtelingen, alsmede de komst van 1300 soldaten en familieleden betekenden werk voor velen. Het Korps Rijdende Artillerie (de Gele Ridders - gezien de kleur van hun uniform) opgericht in 1793 om de Cavalerie bij snelle acties vuursteun te kunnen blijven geven, was van 1840 - 1852 en van 1868 - 1881 gelegerd in Amersfoort o.a. op de Beestenmarkt. Het grote exercitieterrein De Vlasakkers werd door het Departement van Oorlog voor *f* 60,- per jaar van de ge-meente Amersfoort gehuurd en later in 1876 werd het terrein (100 ha) voor *f* 2000,- onderhands gekocht. Van 1839 tot 1867 volgden vele reorganisaties en naamsveranderingen. De Cavalerie bestond toen uit het 1e tot en met 4e Regiment Huzaren (RH). Deze vier regimenten zijn in directe lijn de voorgangers van de huidige Cavalerieregimenten; 1 RH - Regiment Huzaren van Sytzama, 2 RH - Regiment Huzaren Prins van Oranje, 3 RH - Regiment Huzaren Prins Alexander, 4 RH - Regiment Huzaren van Boreel. In 1877 werd het Militaire Hospitaal aan de Hogeweg aanbesteed en was tot 1966 in gebruik. In 1883 werden de Lange Stallen aan de Beestenmarkt door een houten brug verbonden met de nieuwe kazerne, die in 1934 werd vernoemd naar Koning-Stadhouder Prins Willem III. Het gebouw aan de Breestraat werd in 1899 verkocht aan Flehite (thans deel van het museum). In 1881 verlieten de Gele Ridders Amersfoort en vertrokken naar Arnhem.

De lange periode van vrede, die gepaard ging met bezuinigingen en alleen door de mobilisaties van

1870 (Frans-Duitse oorlog) en de eerste wereldoorlog werd verstoord, had ook gevolgen voor de Cavalerie. In 1922 werden de vier huzarenregimenten gehalveerd tot halve regimenten. In de jaren daarna volgden vele reorganisaties, herindelingen en in 1939 werden de vier oude Regimenten Huzaren weer in ere hersteld. Toen brak de tweede wereldoorlog uit en in juni 1940 werden de Regimenten Huzaren enz ontbonden.

De Duitsers veranderden de naam van de Bernhardkazerne in de Waterlookazerne. In de vijftiger jaren werden de Regimenten Huzaren weer heropgericht en opgenomen in het Depot Cavalerie op de Bernhardkazerne en kregen een opleidingstaak. Sinds 1963 zijn de Cavalerieregimenten geen opleidingseenheden meer, maar zijn alleen als traditioneel verband blijven bestaan. De parate verkennings- en tankeenheden hebben de operationele taken van vóór 1940 overgenomen. Hoewel er geen sprake is van een 'famielstamboom' wordt toch gesproken over de genealogie van de regimenten die teruggaat tot 1573. Deze eenheden hebben, in de geschiedenis zo gegroeid, een traditionele binding met de huidige vier Regimenten Huzaren behouden. En zoals vroeger 'geschaard rond de standaard (2) in trouw aan Z.M. de Koning en nu aan H.M. de Koningin'.

- 1) Een Vaan is een kleine eenheid van 60 tot 300 man die - afhankelijk van bewapening, uitrusting en opleiding - kurassiers, karabiniers, lanciers of ruiters werden genoemd en bestond uit Hollandse, Engelse, Duitse, Vlaamse, Waalse en zelfs Italiaanse huurlingen.
- 2) Standaard zo genoemd bij de bereden wapens (Cavalerie en Artillerie) en Vaandel genoemd bij Infanterie en andere eenheden.

Bron: Excerpt uit het Mededelingenblad Vereniging Officieren Cavalerie